

BEBKA

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

BURSA YATIRIM DESTEK VE TANITIM STRATEJİSİ 2017-2023

2018 EYLEM PLANI ◀

**BURSA YATIRIM DESTEK VE
TANITIM STRATEJİSİ 2017-2023**
2018 EYLEM PLANI

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi.....	VII
Şekiller Listesi.....	VII
Kısaltmalar.....	VIII
1. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	10
1.1. Ekonomik Görünüm.....	10
1.2. İstihdam.....	11
1.3. Eğitim.....	12
1.4. Özel Yatırım Bölgeleri.....	14
1.4.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB).....	14
1.4.2. Küçük Sanayi Siteleri.....	15
1.4.3. Bursa Serbest Bölge (BUSEB).....	15
1.4.4. Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB).....	15
1.5. Ulaştırma ve Lojistik.....	15
1.5.1. Karayolu Ulaşımı.....	15
1.5.2. Limanlar ve Denizyolu.....	16
1.5.3. Havayolu.....	16
1.5.4. Demiryolu.....	17
1.5.5. Haberleşme.....	17
1.6. AR-GE ve Yenilikçilik.....	17
1.6.1. AR-GE ve Tasarım Merkezleri.....	17
1.6.2. Patent, Faydalı Model, Marka ve Endüstriyel Tasarım.....	18
1.6.3. Mükemmeliyet Merkezleri.....	18
1.7. Girişimcilik.....	19
1.8. Bursa'da Yabancı Yatırımcılar.....	20
1.9. Önde Gelen Sektörler.....	20
1.9.1. Otomotiv Sektörü.....	20

İÇİNDEKİLER

1.9.2. Makine Metal Sektörü.....	21
1.9.3. Mobilya Sektörü.....	21
1.9.4. Tekstil Sektörü.....	21
1.9.5. Tarım ve Gıda Sektörü.....	22
1.9.6. Turizm Sektörü	22
1.9.7. İnşaat Sektörü	23
1.10. Yükselmekte Olan Sektörler	23
1.11. Hedef Sektörler	24
1.12. Fuarlar ve Tanıtım.....	25
1.13. Destekler, Teşvikler.....	25
2. SORUN ALANLARI.....	28
2.1. Hâlihazırda Yaşanan Sorunlar	28
2.1.1. Açıklamalar.....	28
2.1.2. Sorun Alanları Tablosu.....	33
2.2. Strateji Döneminde Yaşanması Muhtemel Sorunlar (Riskler).....	34
2.2.1. Açıklamalar	34
2.2.2. Riskler Tablosu	34
3. HEDEFLER.....	36
3.1. Açıklamalar	36
3.2. Hedefler Tablosu.....	37
4. 2017 YILI EYLEM PLANI	40
4.1. Açıklamalar	40
4.2. Geçmiş Yıl (2017) Eylem Planı Gerçekleşmeleri Tablosu.....	42
5. 2018 YILI EYLEM PLANI	48
5.1. Açıklamalar	48
5.2. Plan Yılı 2018 Eylem Planı Tablosu.....	48
Kaynaklar	50

TABLULAR

Tablo 1. TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi Cinsiyete Göre İşgücü Göstergeleri (15 Yaş ve Üzeri) 2014-2016.....	12
Tablo 2. Alanlarına Göre Mesleki ve Teknik Liselerdeki Öğrenci Sayıları 2016-2017.....	13
Tablo 3. Bursa Organize Sanayi Bölgeleri	14
Tablo 4. Bursa İlinin Uzaklıkları.....	16
Tablo 5. Bursa İli Limanları.....	16
Tablo 6. Bursa Faal AR-GE Merkezleri ve Tasarım Merkezlerinin Sektörlere Göre Dağılımı 2016- 2017	17
Tablo 7. Bursa İlinde Baskın Ülkeye Göre Yabancı Firma Sayıları 2016-2017	20
Tablo 8. Bursa Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri 2016.....	22
Tablo 9. Yükselmekte Olan Sektörler	23
Tablo 10. Ağustos 2009-Aralık 2016 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri.....	26
Tablo 11. Bursa KOSGEB Destek Miktarları.....	26
Tablo 12. Sorun Alanları Tablosu.....	33
Tablo 13. Riskler Tablosu.....	34
Tablo 14. Hedefler Tablosu.....	37
Tablo 15. Geçmiş Yıl (2017) Eylem Planı Gerçekleşmeleri Tablosu.....	42
Tablo 16. Plan Yılı 2018 Eylem Planı Tablosu.....	48

ŞEKİLLER

Şekil 1. Bursa Organize Sanayi Bölgeleri	15
Şekil 2. Bursa Kurulan ve Kapanan Toplam İşletme Sayıları.....	19
Şekil 3. Sorun Alanı-Hedef İlişki Diyagramı.....	36

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma - Geliştirme
AŞ	Anonim Şirketi
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BESOB	Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
BTSO	Bursa Ticaret ve Sanayi Odası
BURULAŞ	Bursa Ulaşım Toplu Taşıma İşletmeciliği Turizm San. ve Tic. A.Ş.
BUSEB	Bursa Serbest Bölgesi
BUSMEK	Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
BUTEKOM	Bursa Teknoloji Koordinasyon ve AR-GE Merkezi
BUTGEM	Bursa Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Merkezi
DHMİ	Devlet Hava Meydanları İşletmesi
EMITT	Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı
GAP	Good Agricultural Practices - İyi Tarım Uygulamaları
GEMPORT	Gemlik Liman ve Depolama İşletmeleri A.Ş.
GÜMTOB	Güney Marmara Turizm ve Otel İşletmecileri Birliği Derneği
GİTES	Girdi Tedarik Stratejisi
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GZFT	Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit
İBBS	İstatistiki Bölge Birim Sınıflaması
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
İTB	Internationale Tourismus-Börse
JTTX	Jeddah International Travel and Tourism Exhibition
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KSS	Küçük Sanayi Sitesi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MESYEB	Mesleki Yeterlilik Sınav ve Belgelendirme Merkezi
NACE Rev.2	Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması Revize 2)
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiksel Bölge Birimi Sınıflandırması)
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OSBÜK	Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
OSD	Otomobil Sanayii Derneği
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SİAD	Sanayi ve İş Adamları Derneği
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSO	Ticaret ve Sanayi Odası
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK MAM	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Türk Eximbank	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TYDTA	T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
UBTYS	Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi
ÜİB	Uludağ İhracatçı Birlikleri
ULUTEK	Uludağ Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
UR-GE	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi
UTİB	Uludağ Tekstil İhracatçıları Birliği

**MEVCUT
DURUM
ANALIZI**

1. MEVCUT DURUM ANALİZİ

Bursa ilinin rekabet gücü ve potansiyeli olan sektörlerine odaklanmayı sağlayacak yönlendirme ve destekleme faaliyetlerinin ortaya konulması, yurtiçi ve yurtdışı yatırım çekme ve tanıtım faaliyetlerinde ilgili kurum ve kuruluşlar arasında hedef birliğinin sağlanması, ilerlemenin somut göstergelerle takip edildiği bir yatırım destek ve tanıtım strateji belgesi hazırlanmıştır.

Bursa Yatırım Destek ve Tanıtım strateji belgesinin hazırlanması sürecinde, Bursa İli Yatırım Ortamına ilişkin sektörlerin görüşlerini alabileceğimiz paydaşlar belirlenmiştir. Paydaş belirleme süreci tamamlandıktan sonra, Bursa'daki organize sanayi bölgeleri, çatı kuruluşlar ve sektöründe önde gelen firmalar ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat ile, ziyaret edilen paydaşlardan; yatırım yapılma sebepleri, yatırım ortamına ilişkin sorunlar, yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yapılması gerekenler, yatırım ortamını etkileyebilecek yakın ve uzak gelecekte öngörülen olumsuz faktörler, yatırımcı çekmek için yapılması gereken tanıtım faaliyetler, sektöre ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri Bursa ili ve sektör özelinde yatırım ortamına ilişkin belirlenmiş başlıklar altında alınmıştır.

Strateji görüşmeleri kapsamında Bakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 3 Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, 2 Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreterliği, 1 Serbest Bölge Müdürlüğü, 1 Birlik ve 5 Sanayici ve İş Adamları Derneği ile özel sektör-

kuruluşların görüşleri ve katkıları alınmak üzere gönderilmiş, ardından belgeye son şekli verilmiştir.

Hazırlanan Mevcut Durum Analizi ile de Bursa yatırım ortamı anahtar öğeleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

den 14 firma olmak üzere, toplamda 27 paydaş ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen paydaş görüşmelerinden, Güçlü, Zayıf, Fırsat ve Tehdit Analizi elde edilmiş, bu analize dayalı olarak, Bursa yatırım ortamına ilişkin sorun alanları ve riskler oluşturulmuştur. Sorun alanları ve alınan görüş ve öneriler doğrultusunda da, yatırım destek ve tanıtıma ilişkin eylemler belirlenmiştir. Hazırlanan 'Bursa İli Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi ve 2017 Eylem Planı' taslağı kurum/

1.1. Ekonomik Görünüm

Bursa ili 2015 yılında Türkiye'nin nüfusunun %3,6'sı olan 2 901 396 nüfusu ile nüfus büyüklüğüne göre Türkiye'nin dördüncü büyük ili olarak ve önemli lojistik olanakları, imalat sektörü ile önemli bir ekonomik merkez durumdadır.

Bursa'nın 2014 yılında GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'sı 82 779 436 bin-dir ve Türkiye GSYH'sının %4'ünü karşı

gelerek, gayrisafi yurtiçi hasıladan en yüksek payı alan dördüncü ildir. Bursa'nın 2014 yılında kişi başına GSYH'sı 13 693 ABD Doları olarak Türkiye değerinin (12 112 ABD Doları) üzerindedir.¹

Son 10 yılda (2007-2016) iller bazında yapılan toplam ihracata bakıldığında Bursa toplam 99 375 milyon ABD Doları ihracat ile İstanbul'dan (693 745 milyon ABD Doları) sonra gelmektedir.

Türkiye'de dış ticaret istatistiklerinde, il verileri girişim merkezlerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır. Bursa'nın 2016 yılsonu itibariyle 9 765 910 bin ABD Doları ihracat, 8 710 001 bin ABD Doları, toplamda 18 475 910 bin ABD Doları dış ticareti gerçekleştirmiştir. Bursa ihracatı ile İstanbul'dan sonra ikinci sırayı alarak Türkiye'nin toplam ihracatının (142 530 milyon ABD Doları) %6,8'ini, bunun yanında Türkiye ithalatının (198 618 milyon ABD Doları) %4,4'ünü gerçekleştirmiştir.²

Bursa'da dış ticarete, en fazla dış ticaret yapılan sektör 'Motorlu kara taşıtları, bunların parçaları vd.'dir ve bu sektör ihracatı 2016 yılında toplam ihracatın %41,14'ünü oluşturmaktadır. Bursa'da en fazla ithalat yapılan sektör 'Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları' sektörüdür ve bu sektör ihracatı 2016 yılında toplam ithalatın %18,02 oluşturmaktadır.³

Bursa'nın ülkelere göre dış ticareti incelendiğinde, hem ihracatta hem de ithalatta Almanya en üst sırada yer almaktadır. 2016 yılı Bursa ihracatı 178 ülke ve 12 serbest bölgeye gerçekleşmiş, bu ihracatın %20,22'si Almanya'ya, %16,35'i İtalya'ya, %6,74'i Fransa'ya olmuştur. 2016 yılı Bursa ithalatı ise 131 ülkeden ve 7 serbest bölgeden gerçekleşmiş, bu ithalatın %16,78'i Almanya'dan, %16,77'si İtalya'dan, %8,51'i ise Çin'den olmuştur.⁴

1.2. İstihdam

2016 yılında çalışma çağındaki nüfusun (15-64 yaş grubu) toplam nüfusa oranı %69,7'dir ve bu oran Türkiye oranı olan %67,95'in üzerindedir.

2015 yılı itibariyle Türkiye'de 4a zorunlu çalışanların⁵ %4,69'u Bursa'da çalış-

maktadır. Aynı yıl itibariyle Bursa'da 4a zorunlu çalışanı olan işyeri sayısı Türkiye'deki bu işletmelerin %4,11'ine karşılık gelmektedir.⁶ İşyeri büyüklüklerine göre Bursa'nın çalışan sayısı dağılımına bakıldığında, özellikle 1000+ işletme büyüklüğünde Bursa'da yoğunlaşma ve Bursa'nın Türkiye geneline göre daha büyük işletmelerde daha fazla çalışanı olduğu görülmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı 4a zorunlu çalışanların %47,3'ünün imalat sanayinde çalıştığı görülmektedir. İmalat sanayiinin ardından, %12,9'la toptan ve perakende ticaret ve %11,2 ile inşaat sektörleri gelmektedir. Alt sektörler göre incelendiğinde ise, 2015 yılında Bursa'da en fazla 4a kayıtlı çalışanı olan sektörler sırasıyla tekstil ürünleri imalatı (%10,77), motorlu

¹ TÜİK Ulusal Hesaplar İl Bazında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2004-2014, 12 Aralık 2016.

² TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Kasım 2017.

³ TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Kasım 2017.

⁴ TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Şubat 2017.

⁵ Eski sistemde SSK (Sosyal Güvenlik Kurumu) çalışanları

⁶ SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) yıllık istatistiklerinden BEBKA hesaplamaları

kara taşıtı ve römork imalatı (%9,49), perakende ticaret (%8,06), bina inşaatı (%6,05), fabrikasyon metal ürünleri imalatı (%5,35)'dir. İşyeri sayısında ilk sırada yer alan Bursa'nın perakendecilik sektörü, 81 il içinde Ankara ve Antalya'dan sonra 3. Sırada gelmektedir.⁷

2014-2015 yılı işgücü göstergeleri İBBS-2 düzeyinde incelenebilmektedir. Buna göre Bursa'nın içinde bulunduğu TR41 Bölgesi istihdam oranı (2015 yılı %46,4) Türkiye oranının (2015 yılı %46) üzerindedir. 2015 yılı TR 41 işgücüne katılma oranı (%50,3) ve işsizlik oranları (%7,8) ise Türkiye oranlarının (işgücüne katılma oranı %51,3 ve işsizlik oranı %10,3) altındadır.⁸

İşgücü oranları cinsiyete göre incelendiğinde, özellikle işe katılma oranında, TR41 Bölgesi kadın işgücüne katılma oranı Türkiye oranının altında kalmaktadır. Kadınların yoğunlukla çalıştığı sektör olan tekstil sektörünün önemli olduğu Bursa'da kadınların işgücüne katılma oranı daha da önem arz etmektedir.

Tablo 1. TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi Cinsiyete Göre İşgücü Göstergeleri (15 Yaş ve Üzeri) 2014- 2016

	İstihdam Oranı (%)				İşgücüne Katılma Oranı (%)				İşsizlik Oranı (%)			
	Türkiye		TR41		Türkiye		TR41		Türkiye		TR41	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	64,8	26,7	66,5	26,3	71,3	30,3	70	28,9	9	11,9	5	9
2015	65	27,5	66,2	27	71,6	31,5	70,9	30,1	9,2	12,6	6,6	10,5
2016	65,1	28	65,3	26,6	72	32,5	70,8	30,3	9,6	13,7	7,8	12,2

Veri Kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü İstatistikleri

İŞKUR'a göre Bursa'da kayıtlı işsiz sayısı 2015 yılı itibariyle Bursa'da 73 718'dir. Kayıtlı işsizlerin, %51,19'u kadındır. Bursa'daki kayıtlı işsiz sayısı, 15 yaş ve üzeri nüfusun %3,72'sini oluşturmaktadır. Bursa'daki kayıtlı işsizlerin sektörel dağılımına bakıldığında, %25,49'unun nitelik gerektirmeyen meslek sahipleri olduğu görülmektedir.⁹

1.3. Eğitim

2015 yılı itibariyle Bursa nüfusunun %21,96'sını 0-14 yaş grubu nü-

fus, %7,4'ünü 15-19 yaş grubu nüfus, %7,01'ini 20-24 yaş grubu nüfus, %7,96'sını 25-39 yaş grubu nüfus oluşturmaktadır.

2014-2015 öğretim yılında nüfusun %6,02'si de **orta öğretim düzeyinde** öğrenim görmektedir. Bursa il sınırları içinde 80 mesleki ve teknik Anadolu lisesi bulunmaktadır. Bu okullardaki öğrencilerin, yoğunluğu elektrik-elektronik teknolojisi ve makine teknolojisi alanlarındayken, ihtiyaç duyulan alanlara bakıldığında, öğrencilerin %3,02'si metal teknolojisi alanı, %2,48 motorlu araçlar teknolojisi alanı, %1,66 endüstriyel otomasyon teknolojileri alanında olduğu görülmektedir.¹⁰

Bursa'da mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim okullarındaki alanların sektöre göre planlanması ve bu okullarda verilen eğitimin niteliğinin

⁷ SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) yıllık istatistiklerinden BEBKA hesaplamaları

⁸ TÜİK İşgücü İstatistikleri, Aralık 2016.

⁹ Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) Kayıtlı İşsiz İstatistikleri, Aralık 2016.

¹⁰ Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 30 Kasım 2016.

Tablo 2. Alanlarına Göre Mesleki ve Teknik Liselerdeki Öğrenci Sayıları 2016-2017

Alan	2017 Yılı Tahmini Mezun Sayısı(12. Sınıf Öğrenci Sayısı)	Toplam Öğrenci Sayısı	Toplamda Oranı
Elektrik- Elektronik Teknolojisi Alanı	1 975	5 843	11,66
Makine Teknolojisi Alanı	1 871	5 585	11,15
Muhasebe ve Finansman Alanı	1 912	5 562	11,10
Bilişim Teknolojileri Alanı	1 797	5 427	10,83
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Alanı	1 373	4 158	8,30
Diğer	7 352	23 526	
Genel Toplam	16 280	50 101	100,00

Veri Kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü İstatistikleri

arttırılarak sektörün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi için Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından ‘Mesleki ve Teknik Eğitimde Bursa Modeli’ projesi yürütülmüş, 2 yıl süren proje kapsamında sektör analizi, mesleki eğitim

çalışmayı yapılmış, ‘Mesleki Eğitim İl Eylem Planı’ oluşturulmuştur.

Yükseköğretim alanında, Bursa ilinde 1975 yılında kurulan Uludağ Üniversitesi ve 2010 yılında kurulan Bursa Tek-

nik Üniversitesi olmak üzere iki devlet üniversitesi ile 2010 yılında kurulan Faruk Saraç Tasarım Meslek Yüksekokulu olmak üzere bir vakıf meslek yüksekokulu bulunmaktadır. 2015-2016 öğretim yılında Bursa ilinde faal bulunan yükseköğretim kurumlarında önlisans ve lisans programlarında %98’i Uludağ Üniversitesinde olmak üzere toplam 57 843 öğrenci bulunmaktadır.¹¹

Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesinin Bilgisayar, Çevre, Elektrik Elektronik, Endüstri, İnşaat, Makine, Otomotiv ve Tekstil Mühendislik olmak üzere 8 bölümü (2015 mezun sayısı 611) bulunmaktadır. Bursa Teknik Üniversitesi’nin ise Bilgisayar, Çevre, Elektrik Elektronik, Endüstri, Gıda, İnşaat, Kimya, Lif ve Polimer, Makine, Mekatronik ve Malzeme Metalürji olmak üzere 11 bölümü (2020 tahmini mezun sayısı 467) Orman Fakültesinin

¹¹ Yükseköğretim Kurumu, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Erişim 29.11.2016

Orman Mühendisliği ve Orman Endüstri Mühendisliği bölümleri (2020 tahmini mezun sayısı 70) bulunmaktadır.¹²

Bursa'da meslek edindirme kursları Mesleki Eğitim Merkezleri, Akşam Sanat Okulları, Halk Eğitim Merkezleri, BUTGEM (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Eğitim Vakfı), Belediyelere Bağlı Meslek Eğitimi Merkezleri tarafından verilmektedir.

1.4. Özel Yatırım Bölgeleri

Bursa sanayide örgütlenmesi yüksek bir il olarak diğer illere göre ön plana çıkmaktadır. İlde, 8 Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO), Gemlik TSO, Orhangazi TSO, Yenişehir TSO, Mustafa-

kemalpaşa TSO, Karacabey TSO, İznik TSO ve İnegöl TSO.

Özel yatırım bölgeleri açısından, Bursa'da 18 Organize Sanayi Bölgesi ile 1 Teknoloji Geliştirme Bölgesi'ne ve Türkiye'deki 19 serbest bölgeden birine ev sahipliği yapmaktadır.

1.4.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

Bursa ilindeki 10 karma, 4 ihtisas ve 4 ıslah olmak üzere toplam 18 OSB'nin yanında kuruluş ve tescilli devam eden 2 OSB (Orhaneli Maden İhtisas, Orhangazi Gıda İhtisas) ve ıslah sürecine girecek 3 OSB (Çalı İslah, İnegöl-Cerem, Görükle-Başköy) bulunmaktadır. Bursa'da yeni sanayi alanları öngörülmemekte ancak Akçalar, Barakfakih, Bursa Teknoloji (TEKNOSAB), Musta-

fakemalpaşa Mermerciler, Yenice ve Yenişehir sanayi bölgelerinin altyapıları ve kamulaştırma süreçlerinin tamamlanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

Yeni nesil teknoloji ve Endüstri 4.0 uygulama merkezi olarak planlanmakta olan TEKNOSAB (Bursa Teknoloji Organize Sanayi Bölgesi)'nin kamulaştırması tamamlanmıştır. İleri teknoloji kullanan firmaların yer almasının istendiği OSB'de; yüksek teknoloji üniversitesi, mükemmeliyet merkezleri, lojistik merkez ve organize ticaret merkezi planlanmaktadır.

Tablo 3. Bursa Organize Sanayi Bölgeleri

	Organize Sanayi Bölgesinin Adı	Durum	OSB Türü
1	Bursa OSB	Faal	Karma
2	Demirtaş OSB	Faal	Karma
3	Nilüfer OSB	Faal	Karma
4	İnegöl OSB	Faal	Karma
5	Uludağ OSB	Faal	Karma
6	Mustafakemalpaşa OSB	Faal	Karma
7	Kestel OSB	Faal	Karma
8	Hasanağa OSB	Faal	Karma
9	İnegöl Mobilya OSB	Faal	İhtisas
10	Bursa İhtisas Deri OSB	Faal	İhtisas
11	Kayapa İslah OSB	Faal	İslah
12	TOSAB Tekstil OSB	İnşaat	İhtisas
13	Yenişehir OSB	Kamulaştırma	Karma
14	Mustafakemalpaşa Mermerciler OSB	Kamulaştırma	İhtisas
15	Yenice İslah OSB	Kamulaştırma	İslah
16	Bursa Teknoloji OSB	Kamulaştırma	Karma
17	Barakfaki OSB	-	İslah
18	Akçalar OSB	-	İslah

Veri Kaynağı: Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü, OSBÜK (Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu)

¹² Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Bursa Teknik Üniversitesi Doğa Bilimleri, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Temmuz 2016.

Şekil 1. Bursa Organize Sanayi Bölgeleri

1.4.2. Küçük Sanayi Siteleri

Bursa'da Mart 2017 itibarıyla 13 küçük sanayi bölgesi bulunmaktadır: Beşevler KSS, Gemlik KSS, İnegöl KSS, İznik KSS, Karacabey KSS, Mustafakemalpaşa KSS, Orhangazi KSS, Yenişehir KSS, Otosansit KSS, Bıçak, Çakı, Testere KSS, Demir-Madeni İşler KSS, Bursa Dökümcüler KSS, Tepecik KSS. Bu KSS'lerde toplam 6 254 işyerinde 25 456 çalışan bulunmaktadır.¹³

1.4.3. Bursa Serbest Bölge (BUSEB)

Bursa Serbest Bölgesi ihracat odaklı üretim ve ticaret yapan firmalar için vergi avantajı, altyapı ve liman bölgesine kolay ulaşım imkânı sağla-

maktadır. Serbest bölgedeki yaklaşık 120'den fazla firmada 8 000'den fazla personel istihdam edilmektedir. Bursa Serbest Bölgesi dış ticaret hacmi 2015 yılı için 1 746 803 bin ABD Dolar'dır. Türkiye Serbest Bölgeler toplamı içindeki payı %8,6'dır.¹⁴

1.4.4. Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB)

ULUTEK TEKNOPARK 2005 yılında Türkiye'nin 20. Teknoparkı olarak, Uludağ Üniversitesi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği ortaklığında kurulmuş, 2006 yılında faaliyete geçmiştir.

ULUTEK TEKNOPARK, 2015 yılında Türkiye 3.Teknoloji Geliştirme Bölgesi Zirvesinde, 5-9 yaş arası teknoparklar arasında 3. olmuştur. Güney Marmara'nın tek Teknoloji Geliştirme Merkezi olan ULUTEK, 75 AR-GE ve 40 yazılım firması bulunmaktadır. ULUTEK, Bursa'da 'Yazılım Mükemmeliyet Merkezi' kurulması için ihtiyaç analizine başlamıştır. 'Yazılım Mükemmeliyet Merkezi', milli yazılımların geliştirilmesi ve bu yazılımların dünya ülkelerine pazarlanmasında, reel sektör temsilcilerine yazılımlarını test edebilme ortamını sunulmasında ve sürekli eğitim merkeziyle önemli rol oynayacaktır. ULUTEK, kuluçka merkezindeki firmalar için prototip üretme, mimari tasarımlar, ürün geliştirme vb. alanlarda hizmet verecek FAB-LAB kurmak istemektedir.

1.5. Ulaştırma ve Lojistik

Bursa, Marmara Bölgesi'nin güneyindeki konumu, İstanbul'a yakınlığı, İstanbul-Izmir güzergâhı üzerinde oluşu, limanları ve Bursa Serbest Bölgesi ile lojistik olarak önemli özelliklere sahiptir.

1.5.1. Karayolu Ulaşımı

Bursa'da toplam 445 km devlet yolu, 289 km bölünmüş devlet yolu ve 613 km il yolu, 30,3 km bölünmüş il yolu bulunmaktadır. İstanbul-Izmir yol güzergâhı üzerinde olan Bursa'nın 2010

¹³ Bursa Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Mart 2017.

¹⁴ Ekonomi Bakanlığı, 30.11.2016.

Tablo 4. Bursa İlinin Uzaklıkları

	Ankara	İstanbul	Antalya	Mersin	İzmir
Uzaklık (km)	384	243	541	831	325
Seyahat Süresi	35 dakika	1,5 saat	1 saat	1,5 saat	4 saat
Ulaşım Şekli	Uçak	Feribot	Uçak	Uçak	Araba

Veri Kaynağı: Karayolları Genel Müdürlüğü

yılında 2 197 km olan otoyol 2015 yılında 2 489 km'dir.¹⁵ Otoyol konusunda en önemli gelişme, 2020 yılında tamamlanması planlanan toplam uzunluğu 405 km olan 2013 yılında başlanan Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu çalışmasıdır. Proje dâhilinde yapılan Osman Gazi Köprüsü'nün açılması ile İzmit Körfezi geçişi süresinin düşmesi ile Bursa'nın İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı'na ulaşım süresini önemli derecede kısaltmıştır. 2019 yılında tamamlanması öngörülen projenin tamamlanması ile İstanbul-İzmir yolculuk süresi 3,5 saate düşecektir.

Sivrihisar'dan Yenişehir ile İnegöl arasından geçerek Bursa'yı Ankara'ya bağlayacak 231 km'lik Sivrihisar-Bursa otoyolu Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 2023 hedef projeleri arasındadır.

1.5.2. Limanlar ve Denizyolu

Bursa'da, lojistik hizmetler zincirinde özellikle limanlar ön plana çıkmaktadır. Gemlik Liman bölgesi, Marmara Bölgesi'nde önemli sanayi bölgelerine yakın kuvvetli bir hinterlanda sahiptir.

Tablo 5. Bursa İli Limanları

	Konum	Elleçlenen Yük Türleri
Borusan Limanı	Gemlik	Konteyner, Genel Kargo, RoRo
BP Limanı	Gemlik	Motorin, Benzin, MEG, Baz Yağı, Katık
Gemlik Gübre (Yılfert) Limanı	Gemlik	Konteyner, Genel Kargo, Sıvı
Gemport	Gemlik	Konteyner, Genel Kargo, RoRo
MKS limanı	Gemlik	Kimyasal (Metanol)
Roda Limanı	Gemlik	Konteyner, Genel Kargo, Dökme Yük
Mudanya Limanı	Mudanya	Dökme yük (krom, manyezit, kireç)

Kaynak: Gemlik Liman Başkanlığı, Mudanya Liman Başkanlığı

Bursa-Yalova karayoluna 2 km, Bursa Serbest Bölgesine 500 m uzaklıktadır.

Yolcu taşımacılığıyla ilgili olarak Mudanya İskelesi ve Güzelyalı İskelesi'nden İstanbul Yenikapı ve Kabataş iskelelerine düzenli feribot ve deniz otobüsü seferleri sağlanmaktadır.

1.5.3. Havayolu

Faal olarak 2001 yılında açılan Bursa-Yenişehir Havalimanı'nı daimi yolcu giriş-çıkış hava hudut kapısı olarak belirlenmiş ve böylelikle Yenişehir Havalimanı uluslararası hava trafiğine de açılmıştır. Bursa Yenişehir Havalima-

nı'nın Bursa şehir merkezine uzaklığı yaklaşık 50 km'dir.

Devlet Hava meydanları Genel Müdürlüğü tarafından işletilen Havalimanının, 9 460 m² kapalı alana ve her biri 115 m³ 8 adet soğuk odaya sahip kargo binası ile 10.000 m² otopark mevcuttur. 2015 yılı sonu itibarıyla 187 517 gelen-giden yolcu sayısı gerçekleşmiş, tüm uçak trafiği ise 6 856 olarak gerçekleşmiştir.¹⁶ Bunun yanında, Bursa Büyükşehir Belediyesi BURULAŞ tarafından Bursa (Nilüfer) ile Atatürk Havalimanı, Şişli ve Kadıköy arası heli-taksi hizmeti sağlanmaktadır.

¹⁵ Karayolları Genel Müdürlüğü, 01 Ocak 2016.

¹⁶ T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Erişim 31.11.2016.

1.5.4. Demiryolu

Bursa-Bilecik Hızlı Demiryolu Projesi, Ocak 2012'de inşaatına başlanılmıştır. Bursa-Yenişehir-Osmaneli güzergâhı için uygulama projesi çalışmaları devam etmekte, ihale aşamasına getirilmiş durumdadır. Yenişehir-İnegöl-Bozüyük güzergâhı için çalışmalar devam etmektedir.¹⁷

Bursa-Ankara, Ankara-Bursa arası 2 saat 15 dakika, Bursa-Eskişehir arası 1 saat ve Bursa-İstanbul ise 2 saat 15 dakika olacaktır. Özellikle, gerek Bursa sektörlerinin gerekse yakın çevre illerin (Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Balıkesir) kullandığı Gemlik Limanlarını Bursa'ya bağlayacak olan 24 km'lik Bursa-Gemlik demiryolu için projelendirilme çalışması tamamlanmıştır. Gemlik limanlar bölgesinde ayrıca 475-480 bin m²'lik lojistik yük merkezi planlara dâhildir.

1.5.5. Haberleşme

2,8 milyon nüfusa göre Bursa haberleşme altyapı büyüklüğü ile Türkiye'de 81 il içinde dördüncü sırada yer almaktadır. Bursa'da 2015 yılı itibariyle 2 530 731 mobil telefon abonesi bulunmaktadır ve sabit telefon santral kapasitesi ise 932 379'dur.¹⁸

Bursa, 2015 yılında toplam 1 793 192 geniş bant internet abonesi¹⁹ ile bin kişi başına 143 sabit geniş bant internet abone sayısı, 488 geniş bant mo-

bil internet abone sayısına sahiptir. Dış çevre koşullarından etkilenmemesi ve her zaman stabil bir internet bağlantı sunması ile önemli olan fiber optik uzunluğu 2015 yılında 8 295 km'ye ulaşmıştır.

1.6. AR-GE ve Yenilikçilik

1.6.1. AR-GE ve Tasarım Merkezleri

Ülkemizde, 2016 Aralık ayı itibariyle, bulunan AR-GE merkezi statüsü kazanmış 218 merkezin üçte biri İstan-

bul'da yer alırken; Bursa, 31 AR-GE merkezi ile 81 il içinde 2. sırada yer almaktadır. Ekim 2017 itibariyle de Türkiye'de faal bulunan 678 AR-GE Merkezinin de 73'ü Bursa'da bulunmakta, bu rakamla Bursa 81 il içinde 3. Sırada bulunmaktadır.

Tasarım merkezlerine bakıldığında, Kasım 2017 itibariyle Türkiye'de bulunan 102 tasarım merkezinin 6'sı Bursa'da bulunmaktadır.

Tablo 6. Bursa Faal AR-GE Merkezleri ve Tasarım Merkezlerinin Sektörlere Göre Dağılımı 2016- 2017

Sektör	AR-GE Merkezi Sayısı		Tasarım Merkezi Sayısı	
	Aralık 2016	Ekim 2017	Aralık 2016	Ekim 2017
Otomotiv yan sanayii	22	31	-	1
Makine ve teçhizat imalatı	3	11	-	-
Tekstil	3	10	-	2
Otomotiv	2	2	-	1
Yazılım	1	1	-	-
Demir ve demir dışı metaller	-	4	-	-
Mobilya	-	2	-	1
Enerji	-	-	-	-
Elektrik- elektronik	-	2	-	-
Gıda	-	4	-	-
Bilişim, bilgi ve iletişim teknolojileri	-	1	-	-
Denizcilik	-	1	-	-
Dökümcülük	-	1	-	-
Enerji	-	1	-	-
Kimya	-	1	-	-
Petrol ürünleri	-	1	-	-
Seramik ve Refrakter	-	-	-	1
Toplam	31	73	-	6

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kasım 2017

¹⁷ T.C. Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, Etüt ve Proje Dairesi Başkanlığı
¹⁸ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Aralık 2016.

¹⁹ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Aralık 2016.

AR-GE merkezlerinin yanında sektörlerin ihtiyacı olan testler için Uludağ Üniversitesi Merkez Laboratuvar olanakları da firmalar tarafından kullanılabilmektedir.

1.6.2. Patent, Faydalı Model, Marka ve Endüstriyel Tasarım

Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım adı altında korunan sınai mülkiyet hakları rekabetçi bir üretim dönüşümünün sağlanması için kritik rol oynamaktadır.

Patent

2015 yılı patent başvuru sayısında ve

patent tescillerinde Bursa, İstanbul ve Ankara'dan sonra 3. sırada gelmektedir. Bursa ilinde 2015 yılında 440 ve 2016 yılında 464 patent başvurusu (Türkiye payı %8) ve 2015 yılında 131 ve 2016 yılında 94 patent tescili (sırasıyla Türkiye payı %7,6 ve %5,2) yapılmıştır.²⁰

Faydalı Model

2016 yılında 277 faydalı model başvurusu (Türkiye payı %8) ile Bursa İstanbul ve Ankara'dan sonra 3. sırada yer almaktadır. Faydalı model tescil sayısında ise 2016 yılında Türkiye toplamının %8,89'u olan 208 tescil ile 3. sırada yer almaktadır.²¹

Marka

Bursa, 2016 yılında tescil edilen markaların %4,5'ine (3 722 marka tescili) sahipken, marka başvurularının %4,6'sına (4 348 marka başvurusu) sahiptir. Hem marka tescili hem de marka başvurusunda Bursa, 81 ile içinde dördüncü sıradadır.²²

Endüstriyel Tasarım

Bursa'dan 2016 yılında 875 endüstriyel tasarım dosyası ile 3407 tasarım başvurusu yapılmış, 923 endüstriyel tasarım dosyası ile 3 654 tasarım tescil edilmiştir. Bursa hem endüstriyel tasarım tescili dosyasında hem de başvuru dosyasında toplamdaki %10,5 payı ile İstanbul'dan sonra ikinci sıradadır.²³

1.6.3. Mükemmeliyet Merkezleri

Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi (TTTMM): BEBKA Gündümlü Proje Desteği kapsamında, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BT-SO)'nın 2014 yılında başvurusunu yaptığı ve 2015 yılında sözleşmesi imzalanarak yapımına başlanan Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi tamamlanmış durumdadır. Ülkemizde Tekstil ve Hazır Giyim sektörlerine yönelik AR-GE alt yapısı sağlamak üzere akredite Tekstil ve Teknik Tekstil laboratuvarını da içeren merkezin işletmesi BUTEKOM tarafından yapılmaktadır. Türkiye'de tekstil konusunda önemli bir açığı kapatacak olan merkezde, özellikle savunma sanayii ve güvenlik

²⁰ Türk Patent Enstitüsü, Kaim 2017..

²¹ Türk Patent Enstitüsü, Kaim 2017..

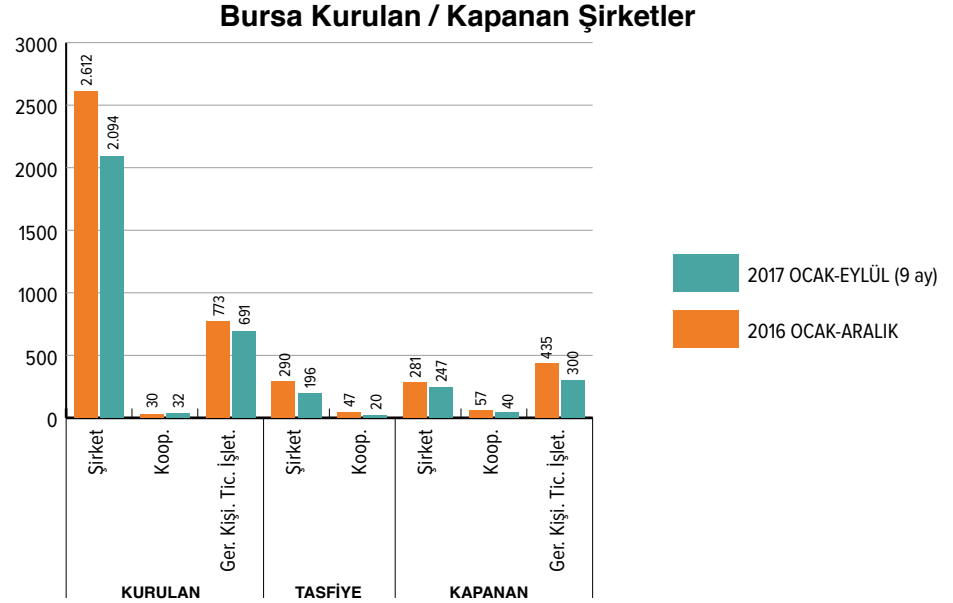
²² Türk Patent Enstitüsü, Kaim 2017..

²³ Türk Patent Enstitüsü, Kaim 2017..

sektörünün ihtiyaçlarını karşılayacak standartları belirleyecek alt yapı çalışmalarını da geliştirilecektir. Projenin finansmanı BEBKA, BTSO ve BUTEKOM desteğiyle sağlanmıştır.

İleri Kompozit Malzemeler Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi (İKMAMM): Proje kapsamında; özellikle otomotiv, savunma ve havacılık, raylı sistemler, denizcilik ve rüzgâr enerjisi gibi ileri kompozit malzeme üreten ve kullanılan sektörlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak ve sektörün eksikliği olan AR-GE ve inovasyon alt yapısını güçlendirmek amacıyla ticarileşebilir AR-GE ve inovasyon faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik “İleri Kompozit Malzemeler

Şekil 2. Bursa Kurulan ve Kapanan Toplam İşletme Sayıları

Kaynak: TOBB Veri Tabanı, Kasım 2017.

Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi” (İKMAMM) kurulması planlanmaktadır. İKMAMM da Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi gibi BUTEKOM tarafından işletilecek olup aynı binada bulunacaktır. 15.490.000 TL bütçeli projenin finansmanı BEBKA ve BTSO desteğiyle sağlanmaktadır.

1.7. Girişimcilik

Girişimcilik, yerel kalkınmaya da olumlu etki ederek göçün azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Yeni işletmelerin kurulması ile yerel ürün ve hizmet tedarikinde sağlanan artış, gelirin yerleşim yerinde kalmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo 7. Bursa İlinde Baskın Ülkeye Göre Yabancı Firma Sayıları 2016-2017

Baskın Sermayeye Sahip Ülke	30.06.2016 itibariyle		30.06.2017 itibariyle	
	Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%
Almanya	140	21,41	141	20,74
Fransa	57	8,72	58	8,53
İtalya	40	6,12	49	7,21
Yunanistan	40	6,12	40	5,88
İran	31	4,74	34	5,00
Hollanda	29	4,43	29	4,26
Bulgaristan	24	3,67	24	3,53
İspanya	24	3,67	23	3,38
İsviçre	23	3,52	23	3,38
ABD	21	3,21	22	3,24
Rusya Federasyonu	20	3,06	20	2,94
Diğer (54 ülke)	205	31,35	217	31,91
Genel Toplam	654	100	680	100

Veri Kaynağı: Ekonomi Bakanlığı, İzleme ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Kasım 2017.

Girişimcilik konusunda destekleri olan KOSGEB'e göre Türkiye'de son 4 yılda KOSGEB tarafından girişimcilik eğitimlerine katılanların sayısı 380 000, Bursa'da ise 8 615'tir. Türkiye'de Girişimcilik Eğitimine katılıp kendi işini kuranların oranı yaklaşık %6 iken bu oran Bursa için %9'dur.²⁴

1.8. Bursa'da Yabancı Yatırımcılar

Bursa ili sanayi ve ticaretinde uluslararası yatırımcıların Türkiye'de tercihi olarak en önde gelen illerden biridir. Haziran 2016 itibariyle Bursa'da baskın sermayesi yabancı sermaye olan 654 firma bulunmaktadır.

Bursa'daki baskın yabancı sermayeli Haziran 2017 itibariyle 680 firmanın, Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE)'na göre, ana olarak 272'si toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı sektöründe, 236'sı imalat sanayiinde faaliyet göstermektedir.²⁵

1.9. Önde Gelen Sektörler

1.9.1. Otomotiv Sektörü

Bursa Tofaş-Fiat, Oyak-Renault, Karsan-Peugeot gibi dev otomotiv üretim tesisleri ile otomotiv üretim merkezi konumundadır. Binek tipi otomobil, kamyonet, minibüs ve kamyon üretiminin gerçekleştirildiği üç adet araç üretim fabrikası mevcuttur. 2015 yılı üre-

tim kapasitesi otomobil için 760 000, kamyonet için 40 500, otobüs için 2 625, minibüs için 7 000 ve midibüs için 2 700 olmak üzere 812 825'tir.²⁶

Otomotiv sektörü üretim çeşitleri ve üretim miktarları açısından hayati öneme sahip bir sektördür. 2015 yılında Bursa'da araç üretimi 624.733 adet olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de toplam 1 410 034 adet araç üretilmiştir. Bu dönemde Türkiye otomobil üretiminin %53'ü, kamyonet üretiminin % 44'ü, minibüs üretiminin %3'ü, Bursa'da kurulu fabrikalar tarafından üretilmiştir. Toplamda ise 2015 yılı Türkiye'de üretilen toplam araçların traktör harici yaklaşık % 46'sı Bursa'da üretilmiştir.²⁷

TÜBİTAK MAM tarafından başlatılan yerli elektrikli ve/veya hibrit araçların üretimine yönelik yenilikçi malzeme ve komponentlerin tasarımı ve üretimi, bu ürünlerin kullanıldığı yerli elektrikli ve hibrit araçların üretilmesi için '**Akıllı Hareketlilik Kümelenmesi**' çalışmalarını Bursa'da 23 küme üyesi ile BTSO tarafından sürdürülmektedir. Bunun yanında, otomotiv elektroniği ve yazılımı üzerine UR-GE Projesi hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır.

1.9.2. Makine Metal Sektörü

Bursa'da metal ve döküm sanayi, otomotiv sektörünün Bursa'da kurumasıyla kurulmuştur. Dökümcülük 1973 yılında Orhangazi-Bursa, Türkiye'de

kurulmuş ve 1977 yılında demir döküm üretimine başlamıştır. 2015 yılı BTSO İlk 250 Firma Listesi'nde yer alan Bursa'nın firmalarından 13'ü metal sektöründendir.

Bursa ana metal ve ürünleri sektörü 2015 yılı ihracatının %44'ü demir veya çelikten eşya, ikinci sırada ise demir ve çeliktir. Bursa'nın aynı sektör ithalatının ise %55'i demir ve çelik, ikinci sırada %15'i demir veya çelikten eşyadır.²⁸ Bursa makine sektörü ihracatında UR-GE projesi ile yeni dönemde makine sektöründe faaliyet gösteren 28 firma bulunmaktadır.

1.9.3. Mobilya Sektörü

Bursa mobilya sektörü, İnegöl ilçesinde yoğunlaşmış durumdadır. İnegöl'de, çevresindeki ormanlar nedeniyle 1980'lere kadar orman ürünleri alanında imalat sanayi gelişmiş, 1943 yılından sonra mobilya imalatına başlanmıştır.

2015 yılında İnegöl'de 650 mobilya firması 330 470 bin ABD Doları ihracat yapmıştır.²⁹ Toplam Bursa mobilya sektörü 2015 yılında 501 257 bin ABD Doları gerçekleştirirken, 2016 yılı ilk 10 ayı mobilya sektörü ihracatı 2015 yılının %89,96'sı, ilk 10 ay ithalatı ise 2015 yılının %71,68'i şeklinde gerçekleşmiştir.³⁰

1.9.4. Tekstil Sektörü

Yarattığı istihdam ve en fazla dış tica-

ret fazlası veren sektör olarak tekstilde, özellikle iplik üretimi, ev tekstili ve hazır giyim bağlamında Bursa'nın hem üretim hem de istihdam açısından ön plana çıktığı görülmektedir. Bursa'nın tekstil ihracatı 2014 yılında 1,459 milyon ABD Doları iken, 2015 yılında 1,242 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Hazır giyim ihracatı 2014 yılında 422 milyon ABD Doları iken, 2015 yılında 355 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.³¹ **SETEK (Sürdürülebilir Ev Tekstili Kümelenmesi)** 44 firması ile Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan Kümelenme Desteği almaya hak kazanmış ilk ve tek tekstil kümesidir. **Bursa Tekstil Sektörünün Rekabet Gücünün Geliştirilmesi (UR-GE) Projesinde** tekstil sektöründe faaliyet gösteren 35 firma bulunmaktadır.

²⁶ Otomotiv Sanayii Derneği - Otomotiv Ana ve Yan Sanayi Raporu 2015

²⁷ Otomotiv Sanayii Derneği 2015 Otomotiv Üretim Bültenleri, OSD resmi internet sitesi Erişim tarihi: 13.12.2016 <http://www.osd.org.tr/osd-yayinlari/otomotiv-sanayii-uretim-bultenleri/>

²⁸ TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Gümrük Tarif İstatistik Pozisyonu (GTIP), Aralık 2016. GTIP'e göre 72-83 kodları ana metal ve ürünleri ihracatı olarak incelenmiştir.

1.9.5. Tarım ve Gıda Sektörü

Bursa ili 2012 yılı nüfus rakamlarına göre ele alındığında kırsalda yaşayan 286 159 kişi ile kırsal nüfusun sayıca en yüksek olduğu yirminci ildir. Kırsal nüfus oranı için belde ve köy nüfusu oranının toplamdaki oranı %10,65'tir.

Toplam 1 088 638 hektar alana sahip olan Bursa ilinin yaklaşık %31'i olan 340 912,5 hektarı tarım yapılan kültür arazisidir. Tarım yapılan bu alanın yaklaşık %41'i sulanabilir tarım arazisidir. En çok domates, soğan, karpuz üretilirken, meyveciliğin gelişmiş olduğu Bursa'da coğrafi işaretli Gemlik Zeytin'i başta olmak üzere armut, şeftali ve özellikli bir ürün olan siyah incir üretilmektedir. 2015 yılı itibariyle Bursa'da 458 823 küçükbaş hayvan, 197 119 büyükbaş hayvan ve yaklaşık 9,9 milyon kanatlı hayvan bulunmaktadır.³²

Bursa Tarım-Gıda ihracatı 2015 yılında

211 872 bin ABD Doları ve ithalatı 250 556 bin ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.³³ UR-GE ile Bursa Gıda Sektörünün Dünyaya Açılması Projesinde, gıda sektöründe faaliyet gösteren 29 firma bulunmaktadır.

1.9.6. Turizm Sektörü

Bursa, konumu, iklimi, termal kaynakları, Uludağ'ı ve tarihi ile turizm çeşitliliği açısından zengin bir olarak, Kültür Turizmi, Termal Turizm, Kış Turizmi, Doğa Turizmi, Gastronomi Turizmi,

Tablo 8. Bursa Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri 2016

	Turizm İşletme Belgeli			Mahalli Belgeli			Turizm Yatırım Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
5 yıldız	9	1 417	2 862				1	227	456
4 yıldız	16	1 905	3 911				7	736	1 524
3 yıldız	24	1 407	2 837				7	755	1 597
Diğer	15	340	721				1	45	90
Toplam	64	5 069	10 331	152	4 683	10 350	16	1 763	3 667

Veri Kaynağı: Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 01 Aralık 2016.

Macera Turizmi alanında ziyaretçileri ağırlamaktadır.

Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olması ve Cumalıkızık Köyü'nün 700 yıllık bir tarihe sahip olması ile 2014 yılında 8 alanı ile **'Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu'** başlığı altında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. **UNESCO Dünya Mirası Aday Adayı İznik**'in adaylık statüsüne erişebilmesi için yürütülen hazırlık işlemleri kapsamında sınır belirleme çalışmaları yapılacak ve analiz çalışmaları yürütülecektir. Devamında, UNESCO Dünya

Mirası Geçici Listesinde bulunan İznik'in adaylık dosyası hazırlık işlemlerine devam edilecek, bu doğrultuda adaylık dosyası için onaylı bir yönetim planı hazırlanması için gerekli aşamalarla ilgili çalışmalar yürütülecektir.

Aralık 2016 tarihiyle, Bursa il sınırları içinde 64'ü turizm işletme belgeli konaklama tesisi, 152'si mahalli idarelerce belgelendirilen konaklama tesisleri olmak üzere toplam belgeli 216 konaklama tesisi ve toplamda 20 681 yatak kapasitesi mevcuttur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yatırım aşamasında konaklama tesislerine veri-

len belge olan, turizm yatırım belgesi almış 16 tesis yatırımıyla, Bursa 3 667 yatak daha kazanacaktır.

Termal kaynakları ile sağlık turizminde köklü bir geçmişi olan Bursa'da medikal, termal SPA-wellness, engelli ve 3. yaş turizmi bileşenleri olan sağlık turizmi alanında, Sağlık Bakanlığı'nın da sağlık turizminde öncelikli il seçilmesi ile çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların başında 'Sağlık Serbest Bölgesi Projesi' başta gelmektedir.

1.9.7. İnşaat Sektörü

Kentsel dönüşümün de katkısı ile ilde inşaat sektörüne ilişkin faaliyetler de önem kazanmaktadır. Bursa inşaat ve gayrimenkul sektörünü canlandırmak için Ekonomi Bakanlığı destekli proje çalışmaları planlanmaktadır.

1.10. Yükselmekte Olan Sektörler

Bursa'da geçmişten gelen sanayi birikiminin ve günümüz sektör eğilimlerinin ortaya çıkardığı yükselen sektörler de bulunmaktadır.

Tablo 9. Yükselmekte Olan Sektörler

Raylı Sistemler Sektörü
Uzay, Havacılık ve Savunma Sektörü
Bebe ve Çocuk Konfeksiyonu
Bilgi Teknolojileri ve Yazılım Sektörü
Kimya Sektörü
Kompozit Malzemeler Sektörü

³¹ Dış Ticaret İstatistikleri Türkiye İstatistik Kurumu resmi internet sitesi Erişim Tarihi: 13.12.2016 <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

³² Bursa İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2015 Faaliyet Raporu

³³ TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Gümrük Tarif İstatistik Pozisyonu (GTİP), Aralık 2016. GTİP'e göre 1-20 kodları tarım ve gıda ihracatı olarak incelenmiştir.

Raylı sistemler sektöründe Bursa Raylı Sistemler Kümelenmesi, BT-SO'nun liderliğinde, raylı sistemler sektöründe mal ya da hizmet üreten KOBİ'leri bir araya getirerek 2013 yılında oluşturulmuştur. Toplam 92 nitelikli üyeye sahip olan küme, Yüksek Hızlı Tren Projesinin ana tedarikçisi olmak için çalışmalarına devam etmektedir. Bursa İli Raylı Sistemler Sektörü UR-GE Projesi kapsamında 28 firma UR-GE desteğinden faydalanmaktadır. Proje ile Bursa'da raylı sistemler sektörüne yönelik imalat yapan firmaların yurtdışı pazarlarda da adından söz ettirmesi hedeflenmektedir. Bursa'da Durmazlar firması, Tramvay ve Hafif Metro araçları üretmektedir. Uluslararası patente sahip olan firma %100 Alçak Taban Tramvayı ve Boji'sini geliştirmiştir.

Uzay, havacılık ve savunma sektörü Bursa ilinde, genel anlamda özellikle otomotiv, makine gibi ilde yerleşik olan sektörlerde kazanılmış tecrübenin bu sektöre aktarılmaya başlanması ile ivme kazanmaya başlamıştır. BT-SO'nun 18 Sektörel Konseyi arasında bulunan Uzay, Havacılık ve Savunma Konseyi'nin çalışmalarıyla bu kapsamda Bursa'da UR-GE desteklerinden faydalanan ilk konsey durumundadır. Bursa İli Uzay, Savunma ve Havacılık Sanayii UR-GE Projesi'nde 27 firma yer almaktadır. Kümelenme çalışmaları kapsamında insansız kara aracı,

insansız kargo aracı ve insansız hava aracı motor projeleri üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Bursa'nın genel havacılığın merkezi olması için çalışmalar yürütülmektedir.

Bebe ve çocuk konfeksiyonu sektöründe, Vişne Ticaret Bölgesi'nde kümelenmeye dönük çalışmalarıyla iki UR-GE projesi yürütülmüştür. Junokids markası altında toplanan UR-GE grupları, yurtdışı pazarlama faaliyet kapsamında toplam 73 firma ile devam etmekte, ihracatta önemli artışın kaydedildiği sektörde üçüncü UR-GE projesi planlanmaktadır. BT-SO öncülüğünde Ekonomi Bakanlığı, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), Uludağ Tekstil İhracatçıları Birliği (UTİB) ve KOSGEB'in destekleriyle 0-12 yaş arası bebe ve çocuk hazır giyim sektörü Bursa Bebe, Çocuk Hazır Giyim & Çocuk İhtiyaçları Fuarı (Junioshow) her yıl düzenlenmektedir.

Bilgi teknolojileri ve yazılım sektöründe, kümelenmenin Uludağ Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Merkezi'nde (ULUTEK) olduğu görülmektedir. ULUTEK'in Aralık 2016 itibarıyla üye firma sayısı 123 olup, firmalarının %31'i yazılım, %18'i bilgisayar ve iletişim teknolojileri sektöründedir. ULUTEK, kurmayı hedeflediği 'Yazılım Mükemmeliyet Merkezi' ile Bursa'da milli yazılımların geliştirilmesi, reel sektör

temsilcilerine yazılımlarını test edebileceği ortamını sunulmasında hizmet vermeyi hedeflemektedir.

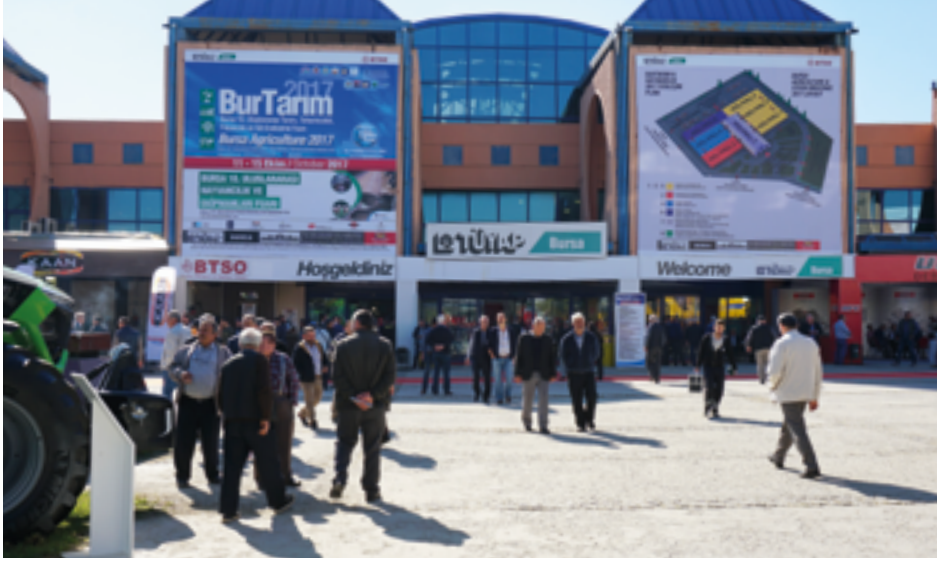
Kimya sektöründe Bursa, özellikle tekstil için ara girdi üretimi yaparken ortalama işletme büyüklüğü en yüksek olan alt sektörler, suni veya sentetik elyaf imalatı (250 çalışan) sektörü ve kimyasal gübre ve azot bileşiklerinin imalatı sektöründeki ortalama işletme büyüklüğü de 178'dir.³⁴ Kimya sektöründe, 'Katma Değerli İhracat Projesi' kapsamında 18 firma UR-GE desteğinden faydalanmaktadır.

Kompozit Malzemeler Sektörü'nde 'Kompozit Malzemeler Sektörünün Uluslararası Alanda Rekabetçiliğinin Artırılması Projesi'nde 29 üye firma ile eğitim ve yurtdışı fuarlara katılım faaliyetleri yürütülmektedir. Sektörde aynı zamanda, firmaların katılımı ile BEBKA destekli teknik eğitim alınmıştır.

1.11. Hedef Sektörler

Yenilenebilir Enerji Sektöründe yenilenebilir enerji kaynakları arasında verimliliği en yüksek ve bölgemiz açısından elverişli olan rüzgâr enerjisinin kullanımının artırılması ve bu konuda dışa bağımlılığın azaltılması ile ilgili BT-SO tarafından çalışmalar başlatılmış ve Bursa'da enerji sektöründe faaliyet gösteren 45 firma ile 2014 yılında 'Rüzgâr Türbinleri Üretimi Kümelenmesi' oluşturulmuştur. Güneş,

³⁴ Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Haziran 2013 verilerinden BEBKA hesaplaması

ihhtisas fuarı olan Bursa Uluslararası Blok Mermer Fuarı (41 ülkeden ve yurtiçinden gelen 19.675 ziyaretçi), Ev Tekstil Fuarı ve Tasarım Zirvesi, JunioShow (Bebe, Çocuk Hazır Giyim & Çocuk İhtiyaçları Fuarı) ve Rising City (Gayrimenkul Fuarı) gibi sektörlerin önemli fuarlarına Bursa ev sahipliği yapmaktadır. TÜYAP Bursa Uluslararası Fuar ve Kongre Merkezi'nin 40.000 m² kapalı (28.000 m²'si 6 fuar salonu) ve 100.000 m² açık toplam 140.000 m² fuar alanına sahiptir.

1.13. Destekler, Teşvikler

Düzenlenen teşvik belgeleri sayısı, buna bağlı öngörülen toplam yatırım tutarları ve istihdam edilmesi düşünülen kişi sayısına bakıldığında, Ağustos 2009-Aralık 2016 döneminde 1. Teşvik Bölgesi illerindeki yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinin %13,33'ü Bursa ili içi düzenlenmiştir. Bu rakam ayrıca, Türkiye'de düzenlenen belgelerin %4,37'sine karşılık gelmektedir.

Düzenlenen belgelerde öngörülen sabit yatırım tutarına bakıldığında Bursa ilindeki teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarı 1. Teşvik Bölgesindeki sabit yatırım tutarının %11'i, Türkiye toplamının %3,9'udur.

Ağustos 2009-Aralık 2016 döneminde yatırımlar için düzenlenen teşvik

biyoyakıt ve diğer yenilenebilir enerji potansiyellerinin değerlendirilmesi ve girişimlerin başlatılabilmesi için Kasım 2016'dan itibaren 20 firma ile 'Yenilenebilir Enerji Kümelenmesi' enerji sektöründe yerli üretime katkı sağlayacak ortak projelerin geliştirilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir.

Nanoteknoloji Sektörünün bilişim ve iletişim, kimya, otomotiv, tıp ve sağlık bakımı, enerji ve çevre, gıda sektörü ve tekstil sektörü gibi pek çok alanda uygulamaları bulunmaktadır. Gerçekleştirilen Nanoteknoloji AR-GE çalıştayında yapılan değerlendirmelerde, Bursa'da bir "**Nanoteknoloji Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi**" kurulması gerektiği sonucuna varılmış, çalışmalarda belirlenen ve uygulan-

ması önerilen politika ve eylemlerin bu merkez tarafından yürütülmesi önerilmiştir.

Yüksek teknoloji sektörler olarak, **Otomotiv Elektroniği ve Yazılımı, Teknik Tekstil, Sağlık Ekipmanları İmalatı** da hedeflenen sektörler arasındadır.

1.12. Fuarlar ve Tanıtım

Burtarım Bursa Uluslararası Tarım Fuarı (2016 yılında 22 ülkeden 451 firma katılımında, 48 ülkeden 305.726 ziyaretçi), Kalıp Avrasya (Metal ve Saç İşleme Teknolojileri, Otomasyon) (2016 yılında 25 ülkeden 512 katılımcı, 44 ülkeden gelen 39.965 ziyaretçi), blok mermer konusunda düzenlenen tek

Tablo 10. Ağustos 2009-Aralık 2016 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Yeri	Verilen Belge Adedi	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam
Bursa	1 430	20 723 733 576	1 264
İstanbul	3 593	63 433 618 133	3 369
İzmir	1 436	28 234 316 209	1 319
Ankara	1 381	21 328 740 718	1 249
Antalya	1 029	15 525 594 240	893
Kocaeli	947	26 560 037 998	874
Eskişehir	356	6 867 565 895	301
Muğla	553	5 726 137 790	469
Bölge Toplam	10 725	188 399 744 559	9 738
Türkiye Toplam	32 696	531 657 393 116	29 195

Veri Kaynağı: Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi, Aralık 2016.

Tablo 11. Bursa KOSGEB Destek Miktarları

(bin TL)	TOPLAM	Geri Ödemeli Destek	AR-GE ve İnovasyon Programı Toplamı	Endüstriyel Uygulama Programı	Sabit Yatırım Desteği	Geri Ödemesiz Destek	AR-GE ve İnovasyon, Endüstriyel Uygulama Programı Toplamı	Genel Destek Programı	Girişimcilik Destek Programı	KOBİ Proje Destek
2015	23 899	1 245	9	614	622	22 654	3 446	15 745	3 077	386
2016*	22 265	919		305	613	21 346	2 378	12 581	4 917	1 471

Veri Kaynağı: KOSGEB Bursa Hizmet Merkezi Müdürlüğü, Aralık 2016.

*Aralık 2016 geçici rakamlarıdır.

belge sayısında 1. Teşvik Bölgesi illeri arasında Bursa, İstanbul ve İzmir'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı dönemde düzenlenen belgelerde öngörülen sabit yatırım tutarı sıralamasında da Bursa; İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Ankara'dan sonra beşinci sırada gelmektedir.

2015 yılı banka kredilerine bakıldığında Bursa, Türkiye'de yerleşik bankalardan verilen ihtisas kredilerinin %10,72'si Bursa'da verilmiştir.

KOBİ'ler için Bursa'da KOSGEB tarafından 2015 yılında verilen destek miktarının %94,79'u geri ödemesiz olarak verilirken, geri ödemesiz desteklerin %15,21'i AR-GE ve İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Programı çerçevesinde verilmiştir.

**SORUN
ALANLARI**

2. SORUN ALANLARI

2.1. Hâlihazırda Yaşanan Sorunlar

2.1.1. Açıklamalar

Ziyaretler sonrasında, görüşme yapılan paydaşların görüşleri ile Bursa yatırım ortamı geneli ve sektörlere ilişkin Güçlü, Zayıf, Fırsat, Tehdit (GZFT) analizi yapılmıştır. Bu analizde yer alan zayıf yönler sorun alanları olarak değerlendirilirken, tehditler ise riskler olarak incelenip değerlendirilmiştir. Diğer yandan, TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirme Raporu (The Regional Investment Climate Assessment Report TR41³⁵)'na göre yapılan İşletme Araştırma (Enterprise Survey) çıktıları da sorun alanları tespitinde dikkate alınmıştır.

Yapılan görüşmeler ve sektör temsilcilerinin görüşlerinde ortaya çıkan sorunlar gruplanarak sorun alanları oluşturulmuştur. Hâlihazırda yaşanan sorunlar 6 sorun alanı başlığında toplanmıştır:

2.1.1.1. Beşeri Kapasite ve İşgücü

Bursa'nın sanayi şehri olması ile önemli bir sanayi birikimine ve kültürene sahip olmasından dolayı, sektör birikimi olan elemanlara sahiptir. Ancak, otomotiv ve makine sektörü en başta olmak üzere nitelikli teknik ve ara eleman bulma sıkıntısı yaşanmaktadır.

TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirme Raporu (The Regional Investment Climate Assessment Report TR41³⁶)'na göre yapılan İşletme Araştırma (Enterprise Survey) sonuçlarına göre de yönetici kademesinde olmayan personel temininde TR41 Bölgesi, Türkiye geneline göre daha fazla sorun yaşamaktadır.

Türkiye'de işletmelerin %49'u eleman alımında yeterince ya da hiç başvuru alamadıklarını belirtirken, bu oran TR41 Bölgesi için %74'tür. Aynı zamanda, araştırma sonucuna göre, TR41'de istenen nitelikte eleman temininde güçlük yaşayan işletme oranı %89 ile %39 olan Türkiye oranının oldukça üzerindedir.

Otomotiv yan sanayiinde ara eleman sıkıntısının yaşanmaması, deneyimli elemanlarla birlikte sektöre yeni katılacak elemanların mesleki ve teknik lise, meslek yüksekokulu ya da mesleki eğitim merkezi kurslarını bitirmiş olması sektörün uzmanlık düzeyinin ve kapasitesinin sürdürülebilirliğini sağlaması adına önem arz etmektedir. Ancak, mesleki ve teknik eğitim almış kişiler bile son dönemlerde, değişik sebeplerden dolayı kendi alanlarında değil hizmet sektörü vb. alanlarda çalışmayı seçmektedir. Diğer yandan, mesleki eğitim alanında açılan kurslara yönelik talebin azaldığı düşünülmektedir. Bunun yanında, mesleki eği-

tim konusunda toplumda olumsuz bir algı oluşmasından dolayı, mesleki eğitim veren okullar tercih edilmemekte, bu okullar düşük puanlarla öğrenci kabul etmektedir.

Ana ve yan sanayiinde, sektörlerde ara eleman temini sorunu ve bu sebeple eleman sirkülasyonunun fazla olması işgücü kayıplarını beraberinde getirmekle birlikte, üretim verimliliği ve kalitesine olumsuz etki etmektedir. Diğer yandan, nitelikli yeni ara eleman temin edilememe sorununun uzun vadede artarak devam etmesinin önüne geçmek adına, çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Sanayi ve eğitim kurumlarının daha etkin bir şekilde çalışması için, OSB'lerde tematik meslek yüksek okullarının ve teknik liselerin kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bursa'da, başta kadınların olmak üzere işe katılım oranlarının artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Kadınların daha fazla iş hayatına katılımının sağlanması için (özellikle tekstil ve otomotiv sektörlerinde) işletmelerin çalışanlarına kreş vb. sosyal hizmetleri sağlamasına yönelik teşvik/ destek verilmesi önem teşkil etmektedir.

Endüstri 4.0. dönüşümü sürecinde yer alan dönüşüm ve dijital dönüşüm amaçlı KOBİ'ler olmak üzere imalat sanayi firmaları, üniversite öğrencileri ve akademisyenlerine yönelik deneyimsel

³⁵ RICA (Regional Investment Climate Assessment Project), World Bank, 2016.

³⁶ RICA (Regional Investment Climate Assessment Project), World Bank, 2016.

eğitimlerin verileceği öğren-dönüş programlarının uygulanacağı model fabrika kurulması ile Endüstri 4.0.'in gerektirdiği eğitim altyapısının oluşturulması ihtiyacı bulunmakta, buna ilişkin çalışmalar yürütülmektedir.

2.1.1.2. Kurumsal Kapasite ve Finansmana Erişim

Dünya Bankası tarafından hazırlanan TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirme Projesi (The Regional Investment Climate Assessment Project³⁷) kapsamında yapılan İşletme Araştırması (Enterprise Survey) sonucuna göre, TR41 iş ortamı kısıtları sıralamasında %10 ile üçüncü sırada finansmana erişim gelmektedir. TR41 Bölgesinde, imalat ve hizmetler sektöründe finansmana erişim sorunu imalat sektöründe %12, hizmetlerde ise %9 ile sektörlerin her ikisi için de yine üçüncü sıradadır.

Yerli üretimin güçlü olduğu ancak dışa bağımlılığın da olduğu Bursa'nın makine sektöründe, makineler için ithal edilen rezonatör gibi parçalarının Bursa'da üretilmesi için yatırım teşvik ve destekler önem teşkil etmektedir.

Makine sektöründe, KOBİ (Küçük ve Orta Ölçekli İşletme)'ler arasında AR-GE çalışmaları yürütmek isteyen işletmeler, AR-GE faaliyetlerini kendi olanakları dâhilinde yürütmektedir. Ancak KOBİ'ler, büyük ölçekli işletme-

lerin erişebildikleri finansman kaynakları ve desteklerden tam olarak faydalanamamaktadırlar (Örn. Ağaç işleme makine imalatı sektöründeki KOBİ'ler).

Raylı sistemler sektöründe, ithal edilen yan sanayii ürünlerinin Bursa'da üretilmesi için raylı sistemler için parça üreten yan sanayinin destek ve teşvik ihtiyacı bulunmaktadır. Otomotiv sanayii ve kalıpcılık gibi yerleşmeye katkısı olan sektörlerle yönelik, özellikle Eximbank kredilerinin katkısı önem arz etmektedir.

Devlet hibe, destek ve teşviklerinin sektörlerle daha iyi tanıtılması; açılan çağrılarının, yürürlükteki desteklerin duyurulması için çatı kuruluşların ve yatırım destek ofislerinin çalışmaları devam etmektedir. Sürdürülebilir bir sistemle, sektörler ve devlet arası

desteklere ilişkin iletişimin sürekli tutulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kurumsal kapasite konusunda, Bursa'da otomotiv, mobilya tasarımı vb. sektörlerde, bilgi ve teknoloji transferi sağlamak üzere, yabancı stratejik ortaklıklar ve yatırımların gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

2.1.1.3. Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini

Yatırım ortamına ilişkin, arazi kullanım planları ve buna bağlı planlama faaliyetleri Bursa gibi hem tarım hem de sanayi sektörünün önemli olduğu bir ilde çok önemlidir. Yatırım ortamının yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından çekici olmasını sağlayacak unsurlardan biri de, şehrin çevre ve ulaşım alanındaki sorunlarını çözmüş, gerekli sosyal donatılara sahip, yaşanabilir bir

³⁷ RICA (Regional Investment Climate Assessment Project), World Bank, 2016.

şehir olmasıdır. Nüfus artışı ve ekonomik büyümeye bağlı gerekli planlamalar da bu çerçevede önemlidir. Aynı zamanda, şehir içinde kalmış sanayi tesislerinin yol açacağı çevresel vb. sorunları gidermek üzere sanayi alanları planlaması da önem taşımaktadır.

Bursa sanayi potansiyeliyle, 18 Organize Sanayi Bölgesi'ne sahiptir. Bu sayı ve büyüklükteki Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki tahsisli alanların takibi, yatırımcıları yönlendirmek adına önemlidir. Bursa'da yatırım yeri envanterinin güncel tutulması ve yatırım yerlerinin yatırımcıya coğrafi bilgi sistemleri ile sunulması için bir sistem oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır.

Bursa ili, sanayi sektörlerinin çeşitliliği ve Türkiye'de önemli paya sahip olması ile önemli sektörel çatı kuruluşlara ev sahipliği yapmaktadır. İle gelen ya-

tırımcılar da bu sebeple, farklı kurum/kuruluşlarla temasa geçebilmektedir. Yatırım destek ofislerinin, Bursa'da yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcının ulaşacağı, yatırımcıya rehberlik yapacak ve yatırım yeri konusunda bilgi verecek yerelde ilk kuruluş olma doğrultusunda, 'tek durak' ofis olarak kabul edilme ihtiyacı bulunmaktadır.

Yatırım danışmanlığı alanında danışmanlık sağlayabilecek mali müşavirlerin ve danışmanların yatırım danışmanlığı konusunda yetkinliklerinin artırılmasına ve yatırım danışmanlık şirketlerinin akredite olmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.1.4. Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı

Bursa, konumu ve lojistik altyapısı itibarıyla, yatırımcıların tercih ettiği iller arasındadır. Ancak, ulaştırma ve lojistik

altyapı alanında da iyileştirme ihtiyacı bulunmaktadır.

Bursa'da başta otomotiv sektörü olmak üzere ihracat yapan tüm sektörleri ilgilendiren lojistik alanında iyileştirmelere olanak sağlayacak, 2016/2 sayılı Genelge ile kurulan Lojistik Koordinasyon Kurulu'nun, 'Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm Programı Eylem Planı'na göre, Aralık 2017 tarihine kadar hazırlayacağı öngörülen "Türkiye Lojistik Master Planı"nın tamamlanması büyük önem arz etmektedir.

Bursa'nın diğer illerle demiryolu bağlantısı konusunda, Bursa-Yenişehir-Osmaneli güzergâhı, Yenişehir-İnegöl-Bozüyük güzergâhı çalışmaları tamamlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. 2020 yılında tamamlanması hedeflenen, hem yolcu hem de yük taşıyacak olan Bursa- Ankara hızlı tren

çalışmasının hedefler doğrultusunda tamamlanması büyük önem arz etmektedir.

Gemlik Limanlarını Bursa'ya bağlayacak olan 24 km'lik Bursa-Gemlik demiryolu projesinin hayata geçmesi, Gemlik limanlar bölgesinde planlanan 475-480 bin m²'lik lojistik yük merkezinin yapılması beklenmektedir. Kısa vadede de, Gemlik limanları ve Bursa Serbest Bölgesi çevresindeki karayolu kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Diğer yandan, limanlara ilişkin olarak Marmara'da planlanan yeni limanlar ve mevcut çok sayıda limanın etkinliği konusunda bir araştırma yapılması ihtiyacı bulunmakta, böylelikle Gemlik civarında bulunan limanların etkinliği ve yeterliliğinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

Yenişehir Havalimanı, gümrüklü bir havalimanı değildir. Yenişehir Havalimanı'nın gümrüklü bir havalimanı haline getirilmesi ve kargo taşımacılığının geliştirilmesiyle de havalimanının etkinliğinin artırılması için önemlidir.

2.1.1.5. Sektörel Rekabetçilik

Bursa ilinde bulunan iki devlet üniversitesi ve bir vakıf yüksekokulunun, ilde öne çıkan sektörler için bölüm ve ana bilim dalları bulunmaktadır. Ancak, sektörde doğrudan kullanılacak, uygulamaya geçilebilecek bilimsel çalışma sayısı yeterli sayıda değildir ya

da bu çalışmalar ilgili sanayiciye ulaşmamaktadır. Sanayici sektöründeki uygulamalarda karşılaştığı sorunlara üniversitelerden çözüm bulamamaktadır. Buna göre, sektör ihtiyaçlarının ve bilimsel çalışma alanlarının her zaman örtüşmediği görülmektedir. İldeki üniversite- sanayi işbirliği düzeyi, Bursa sektörlerinin büyüklüğü ve kapasitesi göz önüne alındığında yeterli düzeyde değildir. Bu çerçevede, üniversitelerin, sektörlerin çalışma alanlarına dönük AR-GE çalışmaları ve sektörün ihtiyaçlarına yönelik yetiştirilen AR-GE personeli sayısı istenilen düzeye ulaşmamıştır.

Bursa'da yüksek teknoloji ve yüksek katma değerli ürün üretiminin artırılmasında, üniversitelerin sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamama durumu için, Bursa'da ticarileştirilebilir kritik sektörlerine yönelik olarak mükemmeliyet merkezleri (Örn. Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi) gibi AR-GE yapacak mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle otomotiv, savunma ve havacılık, raylı sistemler, denizcilik ve rüzgâr enerjisi gibi ileri kompozit malzeme üreten ve kullanılan sektörlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak ve sektörün eksikliği olan ticarileşebilir AR-GE ve inovasyon faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik "İleri Kompozit Malzemeler Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi" (İKMAMM) kurulması için

hazırlanan güdümlü proje değerlendirme sürecindedir. Bunun yanında, bilişim ve iletişim, kimya, otomotiv, tıp gibi pek çok alanda uygulamaları bulunan nanoteknoloji alanında, farklı sektörler için AR-GE hizmeti verebilecek ve sektörlerin rekabet gücünü artıracak "Nanoteknoloji Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi" kurulması da planlanmaktadır.

Üst ölçekli planlarda belirtildiği gibi, Bursa ihracatının yüksek katma değerli ve teknoloji yoğun bir yapıya kavuşması için yapısal bir dönüşüm ihtiyacı bulunmaktadır. İhracatın kalitesini artırarak orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payını artırmaya yönelik, Bursa'daki sektörel birikimler kullanılarak sektörlerin ileri/ yüksek teknoloji sektörler dönüşümü önem arz etmektedir.

Özellikle makine sektöründe, AR-GE çalışmaları yapılmadan kopyalanarak yapılan üretim, haksız rekabet sebebi olmakta, tüm sektörlerde de kayıt dışılık rekabetçiliği etkilemektedir.

Tekstil sektöründe, tekstil ürünlerin farklılaştırılmasında, kompozit ürün veya teknik tekstil alanında, teknik iplik üretimi vb. konularda AR-GE çalışmalarının artırılıp ticarileştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Otomotiv sektöründe, zamanlılık ö-

nemli olduğundan gümrük işlem süreleri ve gümrük işlemlerinin yürütülebildiği zaman dilimlerinin genişliği sektör için büyük önem arz etmektedir. Diğer yandan, maliyet konusunda sektöre rekabet sağlanabilecek, boş ambalajların ithalatında ödediği KDV yükü vb. maliyet unsurları, toplam maliyetleri olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca, yatırım süreçlerinde farklı mevzuata sahip kurumların yetki sahip olması ve aynı işlemler için birden fazla kurumun mevzuatının uygulanıyor olması, işlem sürelerinin uzamasına sebep olmaktadır. Farklı kurumların mevzuatlarının uyumlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanında, izin ve ruhsat alımı sürelerine bakıldığında, TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesel Yatırım Ortamı Değerlendirme Raporu (The Regional Investment Climate Assessment Report TR41³⁸) İşletme Anketi Sonuçlarına göre, TR41 Bölgesi, 35 gün olan ortalama inşaat izni süresi ile 33 gün olan Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Özellikle, mobilya sektöründe, tasarım ürün haklarının korunması için tasarım tescili kanunu ve mevzuatına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tarım alanında rekabetçiliğin sağlanması, tarıma dayalı sanayi için ham madde olacak tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve tarım alanlarının korunma-

sına yönelik tarımsal üretim planları yapılması büyük önem taşımaktadır. Tarımda rekabetçiliği artıracak, İyi Tarım Uygulamaları sertifikalı ve uluslararası GAP (Good Agricultural Practices- İyi Tarım Uygulamaları) sertifikalı ürün üretilmesi gibi tarım uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Gıda ürünlerinin pazarlanma yöntemlerinin iyileştirilmesine yönelik olarak da Bursa'da 'Gıda Ticaret Merkezi' kurulması ile ürünlerin modern sunumlarla alıcılara ulaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Merkezin oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Turizm sektöründe, yerli ve yabancı turistlerin Bursa'da geceleme sayısı istenen düzeyde değildir ve geceleme süresine artırmaya yönelik paket tur (sağlık turizm paketleri, kültür turizm rotaları vb.) benzeri araçlara ve daha sistematik, kapsamlı bir tanıtım yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. UNESCO Dünya Miras Listesinde 2014 yılından beri yer alan Bursa ve Cumalıkızık'a ek olarak, UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde yer alan İznik için de adaylık dosyasının yanında, yönetim planının hazırlanması gerekmektedir.

Yatırımcı tarafından enerji maliyetleri yüksek bulunmaktadır. Yenilebilir enerji kullanımı artışı beklenen düzeyin altındadır. Türkiye'de enerji dışa bağımlılık oranı yüksek (%75,9) olmasının yanında, 2012- 2023 Enerji Ve-

rimliliği Strateji Belgesi'ne göre 2011 yılı enerji yoğunluğu 2023 yılına kadar %20 azaltılmalıdır Enerji verimliliği ön planda tutan, enerji yoğunluğunu azaltmaya yönelik enerji etüdü vb. çalışmaların yürütülmesi Bursa'da istenen düzeyde değildir.

2015 yılında Bursa'nın enerji alanında teknik kapasitesini yükseltmek, enerji verimliliği alanında farkındalık oluşturmak ve enerji konusunda uygulamalı eğitim tesis ihtiyacının giderilmesi için BTSO tarafından **Enerji Verimliliği Merkezi** kurulmuştur. Bu merkez ile enerji yöneticisi eğitimlerinin gerçekleştirileceği makine ekipmanların uygulamalı olarak kullanımı sayesinde, sanayideki enerji verimliliğinin ve kapasitenin artırılması amaçlanmaktadır.

Limencilik alanında lojistik maliyetler konusunda, Bursa limanlarının pilotaj, römorkaj gibi verilen hizmet maliyetleri yüksek bulunmakta, Bursa limanlarının yurtdışı limanlarıyla rekabet edilebilirliğini azaltmaktadır.

Bursa'da kümelenmiş sektörlerde, özellikle otomotiv yan sanayiinde, kurumsallaşmayla ilgili gelişmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Girişimcilik alanında, işletmelerin erken aşamadaki gelişmelerine katkı sağlayacak hızlandırıcı programlar, kuluçka merkezleri gibi araçlar da rekabetçiliği artıracak unsurlar arasında bulunmaktadır.

³⁸ RICA (Regional Investment Climate Assessment Project), World Bank, 2016.

İthal girdisi olmayan ve dünyada önemli mermer kaynaklarına sahip Bursa'da, mermer sektöründe yabancı yatırımcıların ocak satın alması, mermer ihracatımızı azaltmaktadır. Yabancılarla mermer ocağı satışı konusunda düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.1.6. İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı

Yatırım ve iş ortamının, yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtılmasında, kurumlar arası farklı diller ve koordine olmayan tanıtım öğeleri kullanılmaktadır. Yatırım ortamı tanıtım faaliyetlerinde, Bursa ilinde kurum ve kuruluşlar arası koordinasyon sağlanması gerekmektedir. Koordinasyon ile tanıtımda ortak tanıtım yöntemlerinin belirlenmesi ve ortak tanıtım materyallerinin hazırlanması ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca, Bursa'nın tanıtımının, yatırım çekilmek istenen hedef ülkelerin talep ve beklentilerine göre ülke/ bölge odaklı olması gerekmektedir.

Tanıtımda kullanılacak öğelerle ilgili olarak ilde birliktelik sağlanmasına dikkat edilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Buna göre, Bursa'nın sanayi geçmişi (sanayideki ilkleri: örneğin, 'ilk yerli tramvay'), birikimi, know-how'ı (örneğin, iplik üretimi ve dokumadaki teknik uzmanlık) ve potansiyeli vurgulanmalıdır. Sanayide öne çıkan sektörleriyle Bursa yatırım ortamı tanıtılmalıdır. Bursa'nın başta makine- metal, otomotiv ve tekstil sektörleri olmak üzere öne

çıkan sektör temsilcilerinin önemli markalar için üretim yaptığı tanıtımlarda kalite vurgusu ile kullanılmalıdır (Örn. OEM firmaları, firmaların sahip olduğu çevresel, sosyal sertifikalar vd.). Yabancı ziyaretçiler için hazırlanan promosyon malzemeleri konusunda da sunulan ürünlerin Bursa'ya özgün olması ve nitelikli olmasına özen gösterilmelidir.

Ayrıca, Bursa'nın lojistik olarak konum avantajı ile hammadde ve tedarikçilere yakınlığı sanayi sektörlerine yapılan yatırımları çekmek için tanıtım öğesi olarak kullanılabilir. Sektörler bazında Bursa firmalarının ulusal ve uluslararası sınıai ve fikri mülkiyet hakları (patent, faydalı model, marka vb.) sayısı ve başvuru sayısı ile AR-GE merkezlerine vurgu yapılabilir.

Uluslararası fuarlara ev sahipliği yapan Bursa'da, fuarcılık alanında sektörlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermek

üzere yeni bir fuar merkezine ihtiyaç duyulmaktadır.

2014 yılından beri Bursa'nın 'Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu' başlığı ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde oluşu, Bursa ilinin bilinirliğinin artırılmasında kullanılabilir. 'Bursa'nın tanıtımı için "Tarihi Termal Kent" imajı ile, uluslararası kent birliklerine üyeliklerinin kullanılarak (Tarihi Kentler Birliği, Sağlıklı Kentler Birliği, EHHTA (Avrupa Tarihi Termal Kentler Birliği)) termal turizm potansiyelinin tanıtımı sağlanabilir.

Bunun yanında, gelen yabancı yatırımcıya, Türkiye imajının doğru kanallarla tanıtılması için il içinde il tanıtımının yanında Türkiye tanıtımının da koordinasyonunun sağlanması önem teşkil etmektedir.

2.1.2. Sorun Alanları Tablosu

Tablo 12. Sorun Alanları Tablosu

No	Sorun Alanı	Yaşandığı Sektörler
1	Beşeri Kapasite ve İşgücü	Tüm sektörler
2	Kurumsal Kapasite ve Finansmana Erişim	Tüm sektörler
3	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	Tüm sektörler
4	Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı	Tüm sektörler
5	Sektörel Rekabetçilik	Tüm sektörler
6	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	Tüm sektörler

2.2. Strateji Döneminde Yaşanması Muhtemel Sorunlar (Riskler)

2.2.1. Açıklamalar

Giriş bölümünde belirtilen şekilde yapılandırılmış görüşme ile, ziyaret edilen paydaşlardan; yatırım ortamını etkileyebilecek yakın ve uzak gelecekte öngörülen olumsuz faktörler, tehditler öğrenilmeye çalışılmıştır.

Ziyaretler sonrasında, görüşme yapılan paydaşların görüşleri ile Bursa yatırım ortamı geneli ve sektörlerle ilişkin Güçlü, Zayıf, Fırsat, Tehdit (GZFT) analizinde yer alan tehditler riskler olarak incelenip değerlendirilmiştir.

Döviz kurundaki dalgalanmalar, döviz borçlarının geri ödemesinde sıkıntılara yol açtığı gibi, ithal ara mal ya da ham

madde maliyetlerindeki yükselmenin satışlara yansıtılmamasına sebep olmaktadır. Pahalı ithal edilen ham maddeler, üretim sürecinden sonra, malların düşük kurla satılması sorununa yol açmaktadır. Döviz kurunun öngörülememesi, ana ve yan sanayinin rekabetçiliğini doğrudan etkilemektedir.

Hâlihazırda, nitelikli ara eleman sıkıntısı çeken sektörler, ilgili sektörlerle yönelik ara eleman yetiştiren mesleki ve teknik liseler ile meslek yüksekokullarının tercih edilmemesi ya da gerekli programlarda öğrenci yetiştirmemesi ile sektörün yakın gelecekte ihtiyacı olan ara eleman ihtiyacını karşılayamayacaktır. Nitelik eleman temin edilememesi riski, işletmelerin kurumsal kapasitesi, üretim kalitesi ve yatırım ortamının sürdürülebilirliği açısından risk oluşturacaktır.

Sanayisi ve iş olanakları ile göç alan bir il olan Bursa'nın, yaşanabilir bir il olarak kalması, gerek yerli gerekse yabancı yatırımcı gözünde yatırım ortamının iyileşmesi açısından önem arz etmektedir. İl ekonomisi büyürken, şehir; turizm ve sosyal olanaklarıyla da aynı büyümeyi sağlamalı, çevresel konularda nüfus artışının ve büyümenin getirdiği ihtiyaçları karşılamalıdır.

Özellikle imar planlarında yapılan değişiklikler ve üst planlarla uyumlu olmayan kararlar, ilde arazi kullanımı konusunda farklılıklar oluşturmaktadır. Tarım arazileri zaman zaman ulaşım vb. projeler kapsamında farklı amaçlı kullanılmaktadır.

Riskler 5 başlık altında toplanmıştır.

2.2.2. Riskler Tablosu

Tablo 13. Riskler Tablosu

No	Sorun Alanı	Yaşanması Muhtemel Sektörler
1	Döviz kurunda dalgalanmalar	Tüm sektörler
2	Ara eleman temini	Tüm sektörler
3	Mesleki ve teknik eğitimin ilgi görmemesi ve bu konuda olumsuz toplumsal algının varlığı	Tüm sektörler
4	Nüfus artışı ve ekonomik büyümeye bağlı gerekli olan çevre, ulaşım, sosyal, sağlık donatı vb. planlamasının zamanında yapılamaması	Tüm sektörler
5	Planlamaların değişkenlik göstermesi	Tüm sektörler
6	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	Tüm sektörler

HEDEFLER |

3. HEDEFLER

3.1. Açıklamalar

GZFT analizinden sonra oluşturulan sorun alanları bazında görüşmelerde belirtilen çözüm önerileri de dikkate alınarak, sorunların çözümüne yönelik hedefler oluşturulmuştur.

6 sorun alanı altında toplamda 20 hedef belirlenmiştir.

Şekil 3. Sorun Alanı-Hedef İlişki Diyagramı

SORUN ALANLARI

Hedef Tablosunda numaralandırma yapılırken, ilk numara Sorun Alanı numarası, ikinci numara sorun alanı altındaki Hedef olarak ifade edilmiştir.

3.2. Hedefler Tablosu

Tablo 14. Hedefler Tablosu

Sıra No	Hedef No	Hedef	Gösterge
1	1.1.	Nitelikli ara eleman temin edilmesindeki güçlüklerin aşılması	• Nitelikli ara eleman temini konusunda kurumlar arası düzenlenen toplantı/ çalıştay sayısı
2	1.2.	Mesleki eğitim kurumlarına talebin artırılması, eğitim niteliğinin iyileştirilmesi, mesleki eğitim algısının iyileştirilmesi	• Mesleki ve teknik liselere kayıt yaptıran öğrenci sayısı
3	1.3.	Kadınların işe katılım oranlarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülmesi	• Kreş/ gündüz bakımevine yönelik destek/teşvik/proje sayısı
4	1.4.	Yönetim, insan kaynakları ve istihdam alanlarında ilde kurumsal kapasitenin artırılması	• Yönetim, insan kaynakları ve istihdam alanlarında ilde yürütülen proje sayısı
5	2.1.	Sektörlerin yatırım süreçlerindeki finansman ihtiyacına yönelik destek, teşvik vb. finansman kaynaklarının oluşturulması	• Verilen yatırım teşvik belgesi sayısı
6	3.1.	Bursa'da yatırım ortamını iyileştirme ve yatırıma yönelik tanıtımda kurumlar arası işbirliği sağlanması	• Yatırım ortamı iyileştirme ve tanıtımı konusunda yapılan işbirliği ve koordinasyon toplantı, çalıştay vb. sayısı
7	3.2.	Yatırımcı için yatırım yeri temininin kolaylaştırılması ve yatırımcıya mali yükünün azaltılmasına yönelik eylemlerin gerçekleştirilmesi	• İl bazında yatırıma uygun arazi envanterine yapılan giriş sayısı
8	3.3.	Yatırımcı bilgilendirme, danışmanlık ve destek çalışmalarının iyileştirilmesi	• Bursa Yatırım Destek Ofisi'nde bilgilendirme ve danışmanlık için ayrılan süre (adam saat)
9	4.1.	Bursa'da yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik ulaşım ve lojistik alanında iyileştirmeler yapılması	• Lojistik alanında yapılan çalıştay/ toplantı sayısı
9	4.1.	Bursa'da yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik ulaşım ve lojistik alanında iyileştirmeler yapılması	• Lojistik alanında yapılan çalıştay/ toplantı sayısı
10	5.1.	Mevcut yatırım ortamını iyileştirme yönünde üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi	• İlde gerçekleşen AR-GE proje pazarı sayısı

Sıra No	Hedef No	Hedef	Gösterge
11	5.2.	Sanayicinin dış ticaret işlemlerinde yaşadığı zorlukları gidermeye yönelik çalışmalar yürütülmesi	İhracat yapan firma sayısı
12	5.3.	Sektörlerin AR-GE çalışmalarıyla ilgili etkinliklerinin artırılması	AR-GE merkezi sayısıTasarım merkezi sayısı
13	5.4.	Sektörlerin rekabetçiliğini olumsuz etkileyen unsurlara yönelik çalışmalar yürütülmesi	Toplam ihracat (ABD \$)Marka, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım başvuru sayısı
14	5.5.	Yüksek/ ileri teknoloji firmalarının sayısının artırılması	Yüksek/ ileri teknoloji firma sayısıYüksek teknolojlili ürünlerin ihracat içerisindeki payı
15	5.6.	Yüksek katma değerli ürün üretimi konusunda çalışmaların artırılması	Bursa'da çatı kuruluşların yüksek katma değerli ürün üretimi konusunda yürüttüğü çalışma (proje/ çalıştay/ eğitim/ fuar/ toplantı vb.) sayısı
16	5.7.	Sanayide ithalata olan bağımlılığı azaltacak ileri teknolojlili sektörlere dönüşümün sağlanması	İhracatın ithalatı karşılama oranıUzay, Havacılık ve Savunma Sektörü ve Raylı Sistemler Kümelenmelerinin yürüttüğü proje sayısı
17	5.8.	Enerji verimliliğiyle ilgili çalışmalar yürütülmesi	İlin tükettiği elektrik enerjisinin toplam ihracatına oranı
18	5.9	Endüstri 4.0'a yönelik dönüşümleri sağlayacak eğitim vb. altyapı çalışmalarının yürütülmesi	Endüstri 4.0'a yönelik eğitim/proje sayısı
19	5.10.	UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde bulunan İznik için sürece yönelik çalışmaların yürütülmesi	UNESCO'ya sunulan adaylık dosyası sayısı
20	6.1.	Bursa'nın yatırım ortamı tanıtımıyla ilgili etkili tanıtım yöntemleri kullanılması	Yurtdışı yatırım ortamını tanıtmaya ilişkin katılım sağlanan fuar sayısıFuar merkezi raporu sayısı

2017 YILI EYLEM PLANI

4. 2017 YILI EYLEM PLANI

4.1. Açıklamalar

Güçlü, Zayıf, Fırsat, Tehdit (GZFT) analizi ile çatı kuruluşların iletildiği görüş ve öneriler doğrultusunda sorun alanları oluşturulmuştur. Bu sorun alanları çerçevesinde, hedefler ve ilgili eylemler oluşturulmuştur. Derinlemesine mülakatlardan elde edilen bilgilere göre, sektörlerin Bursa yatırım ortamına ilişkin yaşadığını belirttiği sorun alanlarına göre hedef ve eylemler şekillenmiştir.

Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı sonu olan 2023 yılını kapsayan strateji dönemi için belirlenen hedefler altında Eylem Planı dönemi olan 2017 yılı içinde tamamlanabilecek eylemler belirlenmiştir. Bu eylemler, özellikle sorun alanlarına müdahale etmeyi kolaylaştıracak altyapıyı oluşturacak ve ildeki yatırım ortamına ilişkin koordinasyonu sağlayacak eylemler arasından seçilmiştir. Eylem Planı süresi olan 1 yıl göz önüne alınmış, 2017 yılında (12 ay içinde) müdahale edilebilecek hedefler için eylemler oluşturulmuştur. Öncelikli olarak sorunların çözülmesine dönük, bazı hedefler kapsamında merkezi yönetim tarafından politika oluşturulması ve/ veya mevzuatla ilgili düzenlemelere ihtiyaç olduğu düşünüldüğünden, 2017 yılı Eylem Planı'nda bazı hedefler için eylemler kapsama alınmamıştır. Bu sebeple,

strateji kapsamındaki 20 hedefin 12'si için 2017 Eylem Planında toplamda 37 eyleme yer verilmiştir.

12 hedefe yönelik oluşturulan eylemlerin gerekçeleri şu şekilde belirtilebilir:

1. Nitelikli ara eleman temin edilmesindeki güçlük konusu, Bursa'da sektörler tarafından oldukça sık dile getirilen bir sorundur. Buna ilişkin, sorunun tespiti ve çözüm önerilerinin tartışılması için tarafların bir araya getirilmesi konusu önem arz etmektedir.
2. Mesleki eğitimin toplumdaki olumsuz algısı ve sektörün ihtiyacı olan alanlarda işgücünün yetiştirilmesi hem Bursa'da hem de Türkiye'de önem arz eden konulardandır.
3. İnsan kaynakları açısından kurumların kurumsal kapasitelerinin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
4. Yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda ilde koordinasyonun sağlanması, sorunların ortak olarak ortaya konması ve işbirliğiyle çözüm oluşturulması, Bursa gibi çeşitli sektörleri barındıran, çatı kuruluşların güçlü olduğu illerde önem arz etmektedir.
5. Yatırım yeri temini konusunda Yatırım Destek Ofislerinin rolü gitgide

artmakta, ayrıca Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanarak yatırımcıyı yatırım yeri hususunda bilgilendirmek önem kazanmaktadır.

6. Ulaşım ve lojistik alanlarında Bursa'da merkezi olarak planlanan ve yürütülen projeler bulunmaktadır. Bunun yanında, lojistik anlamda altyapı kapasitesine ilişkin fikir alışverişine ve bilgi dokümanlarına ihtiyaç bulunmaktadır.
7. Sanayi ve üniversite arasında, özellikle enerji verimliliği, AR-GE ve yüksek katma değerli ürün üretimi konusunda daha güçlü bir işbirliğine ve buna ilişkin iletişimin iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
8. AR-GE faaliyetlerinin ve ürün haklarının korunması konusunda, işletmelerin sınai ve fikri mülkiyet hakları konusunda bilgi eksikliklerinin giderilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer yandan, ticarileştirilebilen AR-GE'ye yönelik çalışmalar odaklanmalıdır.
9. Rekabetçiliği artıran ve rekabeti engelleyen unsurlara yönelik ilde hâlihazırda gündemde olan konulardaki çalışmaların devam ettirilmesine gerek duyulmaktadır.
10. Yatırım tanıtımında ildeki paydaşların koordinasyonu mükerrer tanı-

tim çalışmalarının önüne geçmek açısından önem taşımakta, yurtdışı tanıtımlarda fuarlar ön plana çıkmaktadır. Bu noktada, Bursa'nın da ev sahipliği yaptığı büyük fuarlar göz önüne alındığında yeni bir fuar merkezi için fizibilite çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

11. Enerji verimliliği ön planda tutan, enerji yoğunluğunu azaltmaya yönelik çalışmalara, enerji tüketiminin yüksek olduğu Bursa'da ihtiyaç duyulmaktadır.
12. Bursa'daki sektörel birikimler kullanılarak, yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payını artırma-ya yönelik, sektörlerin ileri/ yüksek teknoloji sektörlerine dönüşümü gereklidir.
13. Yerli ve yabancı yatırımcıların yatırım karar süreçlerinde yardımcı olabilmek, yatırımcılara süreçler ve desteklerle ilgili bilgilendirme çalışmaları yapmak, yatırımcı çekme açısından önemli unsurlardır.
14. Tasarım vb. alanlarda gelişme kaydederek, ihracata dönük katma değerli ürün üretimine yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.
15. Yüksek/ ileri teknoloji ürün üreten sektörlerin AR-GE ile güçlendirilerek,

ihracat hedeflerine yönelik, yüksek/ ileri teknoloji ürün ihracatı ile katma değeri yüksek ürün ihracattan daha fazla pay almasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sektörlerin AR-GE niteliğini artırmak için kritik sektörlerle yönelik mükemmeliyet merkezlerinin kurulması önem taşımaktadır.

Eylem Planı'nda numaralandırma yapılırken, ilk numara Sorun Alanı numarası, ikinci numara sorun alanı altındaki Hedef numarası ve üçüncü numara ise belirtilen Sorun Alanının altındaki Hedefin Eylem numarası olarak ifade edilmiştir.

4.1.1. Geçmiş Plan Dönemi Uygulamalarının Değerlendirilmesi

2017 Yılı Eylem Planı çerçevesinde, 2017 yılı için kurum yazışmaları, özel sektör ziyaretleri sonucu, ildeki paydaşların görüş ve önerileri alınarak oluşturulan 37 eylemden 8'i Aralık 2017 itibarıyla tamamlanamamıştır. Buna göre, eylemlerin %78,4'ü tamamlanmış durumdadır.

2017 yılı eylemlerinden, Uludağ'da planlanan yaşam boyu eğitim merkezi yapımı (Eylem No 1.4.2), limanların kapasite kullanımıyla ilgili rapor hazırlanması (Eylem No 4.1.1.) 2018 yılında da devam edecek eylemler olup, 2017 yılı için tamamlanmamış durumdadır. Yenişehir'de yapılması planlanan Otomotiv

Test Merkezi ile ilgili süreç Kalkınma Bakanlığı'nda devam ettiğinden, konuya ilişkin yer verilen bilgilendirme toplantıları eylemi (Eylem No. 5.4.1.) gerçekleştirilememiştir.

Bursa'da güdümlü proje olarak yürütülmüş, 'Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi' ve yürütülmekte olan 'İleri Kompozit Malzemeler Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi' ardından, gelecek planları çerçevesinde 'Nanoteknoloji Mükemmeliyet Merkezi' bulunmaktadır. Ancak, kompozit malzemeler çalışmaları kapsamında nanoteknolojiye ilişkin çalışmalar da yürütüleceğinden, proje sorumlu kuruluş tarafından Nanoteknoloji Merkezi için fizibilite çalışmasıyla ilgili eylem (Eylem No. 5.4.3.) askıya alınmış durumdadır.

Katma değeri yüksek, Bursa dışında diğer komşu bölgelerde de önemli değer yaratan sektörlerden kalıpcılık sektörü için, sektörün diğer bölgelerle birlikte ele alınması gerekliliği doğduğundan, sektörler ilgili 2017 yılı içinde bir rapor çalışması (Eylem 5.6.2.) yürütülememiştir. Ancak, 2018 yılı eylem planında yer alan yenilikçilik stratejisi çalışması kapsamında sektörün incelenmesi planlanmaktadır.

Sağlı turizminin bir parçası olarak medikal turizm yönüyle Bursa'nın tanıtımının yapılması ve yabancı hastaların ile

çekilmesi için önceki yıllarda, yabancı heyetlerle ikili görüşmelerin yapılması konusunda çalışmalar yürütülmüştür. 2017 yılı için de benzer, büyük ölçekli çalışmalar öngörülmüş, ancak eylem planı çerçevesinde, sorumlu ve ilgili kuruluşlarca istenen ölçekte, yabancı heyet içeren bir faaliyet (Eylem 6.1.2.) gerçekleştirilmesi sağlanamamıştır.

Bursa Siyah İnciri konusunda, ildeki paydaşlar (İl Tarım Müdürlüğü, Uludağ Üniversitesi, vd.) coğrafi işarete ilişkin, FAO destekli bir proje yürütmüş durumdadır. Çalışmaları destekleyici ve ürünü tanıtıcı nitelikte hazırlanması planlanan raporun (Eylem 6.1.10.) çalışmalarını başlatılmış olup, çalışma devam etmektedir.

4.2. Geçmiş Yıl (2017) Eylem Planı Gerçekleşmeleri Tablosu

Sorumlu Kuruluş sütununda yer alan ana sorumlu kuruluş, **kırmızı renk ve (S)** ile ifade edilmiştir. Diğer kuruluşlar işbirliği yapılacak kuruluşlardır.

Tabloya, Ekim 2017 itibarıyla gerçekleştirmeler yansıtılmıştır.

Tablo 15. Geçmiş Yıl (2017) Eylem Planı Gerçekleşmeleri Tablosu

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı	Tamamlanma Durumu	Tamamlanmadı ise Gerekçe
1	1.1.1.	Nitelikli ara eleman temini konusunda İl Millî Eğitim Müdürlüğü, mesleki ve teknik eğitim kurumları ve sanayi temsilcileri arasında sorun tespiti ve çözümüne ilişkin toplantı ve/veya çalıştay düzenlenecektir.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	BTSO (S) İl Millî Eğitim Müdürlüğü TSO'lar OSB'ler SİAD'lar Üniversiteler BEBKA	15.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
2	1.2.1.	Mesleki ve teknik lise ile meslek yüksekokulu öğrencilerinin mezuniyet sonrası sektör ihtiyaçlarına göre sektörlerde çalışabilmeleri için öğrencilerin sektördeki firmalarda uygulama dersleri almaları gibi çözümler oluşturmak üzere koordinasyon toplantıları yapılacaktır.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	İl Millî Eğitim Müd. (S) TSO'lar OSB'ler SİAD'lar Üniversiteler	20.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
3	1.2.2.	Mesleki eğitimin toplumsal algısını iyileştirmeye yönelik çalıştay, kamu spotları, ilanlar ve TV programları düzenlenecektir.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	BTSO (S) İl Millî Eğitim Müdürlüğü TSO'lar OSB'ler SİAD'lar Belediyeler	250.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
4	1.2.3.	Mesleki ve Teknik Eğitim (MTE) Bursa Modeli İl Eylem Planı'na göre 6 okulda 8 alan açılacaktır.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	İl Millî Eğitim Müd. (S)	1.200.000	Aralık 2017	Durumu bekleniyor	

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı	Tamamlanma Durumu	Tamamlanmadı ise Gerekçe
5	1.4.1.	İnsan kaynakları alanında kurumsal kapasite artıran, kayıtlı istihdamı teşvik eden ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasına katkıda bulunan projeler yürütülecektir.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	BTSO (S)	750.000 600.000 (gerçekleşen)	Aralık 2017 Ekim 2017 (gerçekleşen)	Tamamlandı	
6	1.4.2.	Yöneticilerin eğitimi konusunda, Uludağ Milli Parkı'nda bulunan Kirazlıyayla'da daha önce sanatoryum olarak kullanılan merkez, üst düzey yöneticiler için eğitim verilen yaşam boyu eğitim merkezine dönüştürülecektir.	Beşeri Kapasite ve İşgücü	BTSO (S)	80.000.000	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Eylem için ön hazırlıklar devam ediyor.
7	3.2.1.	Bursa'nın yatırım yeri envanteri ve yatırım yerlerini yatırımcıya coğrafi bilgi sistemleri ile sunulabilecek bir sistem oluşturulması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile protokol yapılacaktır.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	2.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
8	3.2.2.	KAYS (Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi)'a girişi yapılmış, özel yatırım bölgelerinde bulunan, yatırıma uygun arazilerin güncellemesine yönelik envanter çalışması yapılacaktır.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S)	2.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
9	3.3.1.	Yatırım öncesi ve yatırım sırasında yerli ve yabancı yatırımcıya bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sağlanacaktır.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S)	10.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
10	3.3.2.	Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen görevler dâhilinde teşvik belgesi işlemleri yürütülecek, danışmanlık verilecektir.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S)	2.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
11	4.1.1.	Limanların kapasite kullanım ve yeterlilikleriyle ilgili araştırma raporu hazırlanacaktır.	Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı	BEBKA (S)	10.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Eylem döneminde hazırlık devam etmiş, 2018 yılında çalışma plana alınmıştır.
12	4.1.2.	Bursa'nın lojistik sektörüyle ilgili çalıştay düzenlenecektir.	Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı	BTSO (S)	80.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
13	5.1.1.	Enerji Verimliliği Merkezi'nin etkinliği artırılabilecek, özellikle, verimlilik, enerji yönetimi vb. konularda üniversite/ sanayi işbirliği geliştirmek üzere paydaş toplantıları/ çalıştaylar düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) Üniversiteler TSO'lar SİAD'lar	25.000	Aralık 2017	Tamamlandı	

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı	Tamamlanma Durumu	Tamamlanmadı ise Gerekçe
14	5.1.2.	Sanayi –Milli Eğitim Bakanlığı-Üniversiteler arası iletişimi artırmaya yönelik AR-GE proje pazarı, bilim şenliği gibi ortak proje vb. (Örn. Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Uluslararası AR-GE Proje Pazarı, Bursa Bilim Şenliği) faaliyetler yürütülecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BEBKA (S) Üniversiteler İl Millî Eğitim Müd. Belediyeler TSO'lar UIB OSB'ler SIAD'lar	1.800.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
15	5.1.3.	Gelişmekte olan sektörlerde (kalıplılık vd.) üniversite- sanayi işbirliği kurulmak üzere sektör temsilcileri ile ilgili üniversite bölüm temsilcileri katılımıyla toplantılar düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	Üniversiteler (S) TSO'lar SIAD'lar	25.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
16	5.1.4.	Kamu Üniversite Sanayi İşbirliği (KÜSİ) faaliyetleri kapsamında Bursa ve ilçelerinde yapılan bilgilendirme ve farkındalık oluşturma ziyaretlerine katkıda bulunulacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	KÜSİ İl Temsilciliği (S)	2.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
17	5.1.5.	Akademisyenlerin bilimsel çalışmalarının sanayide değerlendirilmesi ve ekonomik değere dönüştürülmesi amaçlı, patent ve ticarileşmeye konu olabilecek çıktılarının değerlendirilmesi için ziyaretler gerçekleştirilecek, raporlar oluşturularak çalışmalar yatırımcılara sunulacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (S)	10.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
18	5.4.1.	Bursa'da kurulmakta olan otomotiv test merkezi konusunda test merkeziyle ilgili otomotiv sektör taraflarının bir araya getirildiği, görüşlerin paylaşıldığı bilgilendirme toplantısı düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	TSE (S) Otomotiv Sektörü Sanayicileri TSO'lar Üniversiteler	5.000	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Otomotiv test merkezi yatırım onayı Kalkınma Bakanlığı'nda olup, süreç devam etmektedir.
19	5.4.2.	Özellikle makine sektöründe haksız rekabet sebebi olan, AR-GE çalışmaları yapılmadan kopyalanarak yapılan üretimin önüne geçilmek üzere, sınai ve fikri mülkiyet hakları konusunda ticaret ve sanayi odaları, esnaf ve sanatkâr odaları vb. sektör kuruluşlarına bilgilendirme toplantıları düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) Türk Patent Enstitüsü TSO'lar Üniversiteler BESOB	50.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
20	5.4.3.	Bursa'da farklı sektörlerle yönelik AR-GE hizmeti verebilecek ve bu sektörlerin rekabet gücünü artıracak bir 'Nanoteknoloji Mükemmeliyet Merkezi' için fizibilite altyapı çalışmaları yapılacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı Kalkınma Bakanlığı BEBKA	120.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Sorumlu kuruluş tarafından çalışma askıya alındı.

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı	Tamamlanma Durumu	Tamamlanmadı ise Gereçe
21	5.5.1.	Yenilikçi ileri teknoloji ve yazılım geliştirme alanlarında faaliyet gösterecek şirketlere AR-GE çalışmalarını yürütebilecekleri ortam ve destek sağlanacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	ULUTEK (S)	10.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
22	5.5.2.	İleri teknoloji kullanan firmaların yer alması hedeflenen TEKNOSAB'ın altyapı çalışmalarının yapılmasına başlanacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S)	78.000.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
23	5.6.1.	İhracata dönük katma değerli ürün üretimine yönelik, sektörlerde moda, endüstriyel tasarım ve inovasyon kapasitelerini artırmaya destek veren çalışmalar (İnegöl Tasarım Merkezi (Atölye İnegöl), Bursa Tasarım Zirvesi, Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi, Kompozit Mükemmeliyet Merkezi vb.) yürütülecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) IMOS BEBKA	2.000.000 2.400.000 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
24	5.6.2.	Kalıp sektörüyle ilgili rapor hazırlanacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BEBKA (S)	10.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Çalışmanın 2018 yılı planında yer alan Yenilik Stratejisi kapsamında ele alınmasına karar verilmiştir.
25	5.7.1.	Gökmen Projesi kapsamında Gökmen Uzak Havacılık Eğitim Merkezi (GUHEM) kurulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S)	125.000.000 20.000.000 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
26	5.7.2.	UR-GE projeleri kapsamında (uzay, havacılık ve savunma; raylı sistemler, makine-metal, tekstil, bebe-çocuk konfeksiyonu, gıda, kimya sektörlerinde) eğitim, danışmanlık ve yurtdışı pazarlama eğitimleri/faaliyetleri yapılacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) Üniversiteler	18.900.000 8.700.000 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
27	5.7.3.	Kümelenmelerin kurumsallaşma çalışmalarına devam edilecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S)	1.285.000 1.025.000 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
28	6.1.1.	Fuarlara katılım Bursa'nın sektörlerini tanıtmak ve özellikle üretilen ürünlerin tanıtımını sağlamak için devam edilecek turizm yatırımı çekmek amaçlı, Orta Doğu ve Avrupa pazarına yönelik EMITT, ITB Berlin, Jeddah ITTE, Riyadh Travel Fair fuarlarına katılım sağlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	Bursa Valiliği (S) İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Bursa Kültür Turizm Tanıtma Birliği TSO'lar UIB BEBKA	600.000	Aralık 2017	Tamamlandı	

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı	Tamamlanma Durumu	Tamamlanmadı ise Gerekçe
29	6.1.2.	Medikal turizm ve termal kür merkezi konularında yatırımcı çekilmesine yönelik, forum, heyet ziyaretleri ve B2B toplantıları düzenlenecektir.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BUSAT (S) BTSO İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Bursa Büyükşehir Belediyesi BEBKA	50.000	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Yabancı heyetlere yönelik büyük ölçekte bir etkinlik planlanamamıştır.
30	6.1.3.	Yabancı yatırımcılar için hazırlanmış sektörel sunumlar güncellenecek, mevcut yabancı yatırımcıların başarı hikayelerine yer verilecektir.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S)	5.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
31	6.1.4.	Bursa Yatırım Destek Ofisi web sitesi ve Bursa yatırım ortamı tanıtım filmi güncellenerek geliştirilecektir.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S)	50.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
32	6.1.5.	Bursa yatırım ortamını tanıtıcı kitapçık/ broşür hazırlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S)	10.000 5.800 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
33	6.1.6.	Katılım sağlanan ulusal ve uluslararası organizasyonlarda (toplantı, konferans, sempozyum vb.) il temsil edilecek ve il tanıtımı yapılacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S) Üniversiteler	5.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlandı	
34	6.1.7.	Uzman ekiplerin ve rehberlerin eşlik ettiği sektörel fuar ve iş gezilerine katılım organizasyonlarının yapıldığı 'Küresel Fuar Acentesi Projesi' ile sektör paydaşlarının fuarlarla sektörel gelişmeleri takip etmesi sağlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	1.400.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
35	6.1.8.	Bursa'da fuar merkezi ihtiyacına yönelik fizibilite çalışması yapılacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	500.000	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Fizibiliteye yönelik çalışmalar devam etmektedir.
36	6.1.9.	Yurt içinden ve yurt dışından alım heyetlerinin Bursa'ya getirilmesi ile tanıtım/ yatırım çekmek üzere 'Ticari Safari Projesi' kapsamında tanıtım, B2B toplantıları, yatırım çekme faaliyetleri yapılacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	6.690.000	Aralık 2017	Tamamlandı	
37	6.1.10.	Önemli tarım ihracat ürünlerinden Bursa Siyah İnciriyle ilgili rapor ve tanıtım materyali hazırlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S)	10.000 0 (gerçekleşen)	Aralık 2017	Tamamlanmadı	Görüşmeler yapıldı, rapora yönelik çalışmalar devam ediyor.

**2018 YILI
EYLEM
PLANI**

5. 2018 YILI EYLEM PLANI

5.1. Açıklamalar

Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı sonu olan 2023 yılını kapsayan strateji dönemi için belirlenen hedefler altında Eylem Planı dönemi olan 2018 yılı Bursa'daki kurum ve kuruluşlarla yazışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO)

ile düzenlenen toplantı ile 2017 yılı için belirlenen eylemler gözden geçirildiği gibi 2018 yılı için öngörülen eylemlerle ilgili bilgi alışverişi yapılmıştır.

Kurum kuruluş yazışmaları ile yapılan görüşmeler sonucunda 2018 yılı için 19 eylem planlanmıştır.

Eylem Planı'nda numaralandırma yapılırken, ilk numara Sorun Alanı numarası, ikinci numara sorun alanı altındaki

Hedef numarası ve üçüncü numara ise belirtilen Sorun Alanının altındaki Hedefin Eylem numarası olarak ifade edilmiştir.

5.2. Plan Yılı 2018 Eylem Planı Tablosu

Sorumlu Kuruluş sütununda yer alan ana sorumlu kuruluş, **kırmızı renk ve (S)** ile ifade edilmiştir. Diğer kuruluşlar işbirliği yapılacak kuruluşlardır.

Tablo 16. Plan Yılı 2018 Eylem Planı Tablosu

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı
1	3.2.1.	YATBİS (Yatırım Yeri Bilgi Sistemi)'nin kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S)	100.000	Aralık 2018
2	3.3.1.	Avrupa İşletmeler Ağı Projesi kapsamında endüstri 4.0 bilgilendirme, enerji verimliliği, ulusal ve uluslararası KOBİ destek programları, patent mühendisliği, inovasyon yönetimi gibi konularda eğitimler ve uluslararası ikili görüşmeler yapılacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	ULUTEK (S) KOSGEB Bursa BTSO ABİGEM Doğu Marmara ESO Kocaeli Teknopark	90.000	Aralık 2018
3	3.3.2.	Yabancı yatırımcılarla ilgili, mevcut yabancı yatırımcılarla diyalogun geliştirilmesine yönelik çalışmalar (düzenli ziyaretler, anketler, çalıştaylar vb.) yürütülecektir.	Yatırımcı İlişkileri ve Yatırım Yeri Temini	BEBKA (S)	100.000	Aralık 2018
4	4.1.1.	BTSO Lojistik A.Ş. ile Yenişehir Havalimanı Kargo Hizmet binasının faaliyete geçirilmesi sağlanacaktır.	Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı	BTSO (S)	700.000	Şubat 2018
5	4.1.2.	Limanların kapasite kullanım ve yeterlilikleriyle ilgili araştırma raporu hazırlanacaktır.	Ulaşım, Lojistik ve Fiziksel Altyapı	BEBKA (S)	10.000	Aralık 2018
6	5.1.1.	Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Uluslararası ARGE Proje Pazarı düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	Uluslararası Tekstil İhracatçıları Birliği (UTİB) (S) BEBKA	1.000.000	Mayıs 2018
7	5.3.1.	HİSER (Hizmet Sektörü Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi) Projesi Kapsamı'nda ULUTEK'de yer alan bilişim firmaları için eğitim ve danışmanlık programları ile ticaret heyeti ziyaretleri düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	ULUTEK (S)	630.000	Aralık 2018

Sıra No	Eylem No	Eylemler	Yöneldiği Sorun Alanı	Sorumlu Kuruluş	Tahmini Maliyet (TL)	Planlanan Gerçekleşme Zamanı
8	5.3.2.	Türkiye Ev Tekstili Tasarım Yarışması düzenlenecektir.	Sektörel Rekabetçilik	Uluslararası Tekstil İhracatçıları Birliği (UTIB) (S)	706.000	Nisan 2018
9	5.4.1.	Turizm sektöründe Çin ve Hindistan gibi yeni hedef pazarlara dönük strateji geliştirilmesi doğrultusunda araştırma, etkinlik vb. çalışmalar yürütülecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BEBKA (S)	80.000	Aralık 2018
10	5.5.1.	İleri teknoloji kullanan firmaların yer alması hedeflenen Bursa TEKNOSAB'ın 1, 2, ve 3. Kısım altyapı inşaat işleri devam edecektir.	Sektörel Rekabetçilik	TEKNOSAB (S) BTSO	120.000.000	Kasım 2018
11	5.5.2.	Endüstri 4.0 uygulamaları için sanal fabrika simülasyon tasarım programları geliştirme ve uygulanması projesi (Model Fabrika) gerçekleştirilecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BTSO (S) BUTGEM	10.000.000	Aralık 2018
12	5.5.3.	Girişimcilikle alanında, TECHUP (Teknoloji Odaklı Hızlandırıcı Programı) yürütülecektir.	Sektörel Rekabetçilik	BEBKA (S) ULUDAĞ TTO ULUTEK	160.000	Aralık 2018
13	5.6.1.	TR41 Bölgesi Akıllı İhtisaslaşma Stratejisi'nin Bursa ile ilgili bölümü hazırlanacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	BEBKA (S)	100.000	Aralık 2018
14	5.9.1.	UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde bulunan İznik ilçesinin kültür turizmi altyapısına ilişkin çalışmalar (çevre düzenlemeleri, antik tiyatro ve bazilika restitüsyon, restoran vb. projeleri) geliştirilecektir.	Sektörel Rekabetçilik	Bursa Büyükşehir Belediyesi (S)	16.322.700	Aralık 2018
15	6.1.1.	Bursa'nın turizm tanıtımını sağlamak üzere ulusal ve uluslararası fuarlara katılım sağlanacaktır.	Sektörel Rekabetçilik	Bursa Valiliği (S) İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Bursa Kültür Turizm Tanıtma Birliği TSO'lar UIB BEBKA	919.500 ³⁹	Aralık 2018
16	6.1.2.	'Küresel Fuar Acentesi Projesi' ile sektör paydaşlarının fuarlara katılım sağlaması ile sektörel gelişmeleri takip etmesi sağlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	1.500.000	Aralık 2018
17	6.1.2.	Yurt içinden ve yurt dışından alım heyetlerinin Bursa'ya getirilmesi ile tanıtım/yatırım çekmek üzere 'Ticari Safari Projesi' kapsamında tanıtım, B2B toplantıları, yatırım çekme faaliyetleri yapılacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	7.000.000	Aralık 2018
18	6.1.3.	Bursa yatırım tanıtım filmi, Bursa Invest web sitesi güncellenecek/ yenilenecek, Bursa yatırım ortamını tanıtıcı kitapçık/ broşür hazırlanacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BEBKA (S)	80.000	Aralık 2018
19	6.1.4.	Bursa'da fuar merkezi ihtiyacına yönelik fizibilite çalışması yapılacaktır.	İlin Yatırıma Yönelik Tanıtımı	BTSO (S)	3.500.000	Aralık 2018

³⁹ Emitt standı, Avusturya-Dorbin standı ve yer bedeli, Madrid, Almanya, Cidde, Milano, Dornbin, Riyad fuarlarına katılan personelin uçak, konaklama ve tanıtım malzeme kargo bedeli ile tanıtım materyali- promosyon malzemesi bedelleri ile Cidde, Riyad, ITB Berlin, Yörex, Van Turizm ve Seyahat fuarlarının yer ve stant bedelleri ile EMITT yer bedelini kapsar.

Kaynaklar

- 2015 yılı BTSO İlk 250 Firma Listesi, <http://www.ilk250.org.tr>
- Akarsoy Altay, Tülay. Türkiye Raylı Sistem Taşıt Araçları İmalat Sanayisi (2014)
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Yıllık İl İstatistikleri, <http://www.btk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 01.12.2016
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2014). 81 İl Durum Raporu 2014
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2014). AR-GE Merkezleri Aralık 2016 İstatistikleri verileri
- BORUSAN Liman web
- Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2014- 2023
- Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 01 Aralık 2016.
- Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 30 Kasım 2016
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Eğitim Vakfı (BUTGEM)
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası www.btso.org.tr
- Bursa Yatırım Ortamı ve Sektörler Kitabı, BEBKA resmi internet sitesi <http://online.pubhtml5.com/rfuo/aicg/> Erişim Tarihi: 13.12.2016
- BURULAŞ (Bursa Ulaşım, Toplu Taşıma İşletmeciliği Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş.)
- Devlet Hava Meydanları <http://www.yenisehir.dhmi.gov.tr>
- Dünya Bankası, Regional Investment Climate Assessment Project Report TR41 NUTS II, 2016.
- Dünya Gazetesi <http://www.dunya.com/sirketler/duramazlar-munih-metrosunun-arac-govdelerini-bursada-uretecek-276252h.htm> Erişim Tarihi: 05.10.2015
- Ekonomi Bakanlığı, İzleme ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Eylül 2016.
- Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi, Aralık 2016.
- Gemlik Liman Başkanlığı
- GEMPORT web
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2015 Faaliyet Raporu
- İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası (İTSO) İnegöl Ekonomi Raporu 2016
- İstanbul-Bursa-İzmir Otoyolu'nun Bursa, Eskişehir ve Bilecik Bölgesi Üzerindeki Ekonomik Etkilerinin Analizi Raporu, BEBKA, Kasım 2014.
- İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) İstatistikleri www.iskur.gov.tr Karayolları Genel Müdürlüğü
- Karayolları Genel Müdürlüğü İstatistikleri, 01 Ocak 2016
- KOSGEB, Bursa Hizmet Merkezi Müdürlüğü
- Mesleki ve Teknik Eğitim Çalıştayı (2012)
- Mudanya Liman Başkanlığı
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)
- Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK) <http://www.osbuk.org>
- Otomotiv Ana ve Yan Sanayi Raporu 2015, Otomotiv Sanayii Derneği resmi internet sitesi <http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/Rapor2015-12-70.pdf> Erişim Tarihi: 13.12.2016
- Otomotiv Sanayii Derneği <http://www.osd.org.tr/osd-yayinlari/otomotiv-sanayii-uretim-bultenleri/> Erişim tarihi: 13.12.2016
- Roda Liman: <http://rodaport.com>
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2015 İstatistik Yıllığı
- Sosyal Güvenlik Kurumu, Sektörlere Göre 4a Zorunlu Çalışanlar Sayısı, Haziran 2013.
- T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Erişim 31.11.2016.
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulaşan Erişen Türkiye 2014, Demiryolu Sektörü Raporu, <http://www.udhb.gov.tr/images/faaliyet/c19d85352980eaf.pdf>, Erişim Tarihi: 01.12.2016
- TR41 Bölgesi Havaçılık Sektörü Raporu, Temmuz 2016. (basılacak)
- TR41 Bölgesi Raylı Sistemler Sektörü Raporu, BEBKA, Temmuz 2016. (basılacak)
- TÜBİDER Bilişim Sektörü Derneği 2015 Faaliyet Raporu, TÜBİDER resmi internet sitesi <http://www.tbd.org.tr/2015-degerlendirme-raporu/> Erişim Tarihi: 05.12.2016
- TÜBİSAD Bilişim Sanayicileri Derneği 2015 Faaliyet Raporu, TÜBİSAD resmi internet sitesi <http://www.tubisad.org.tr/Tr/Activities/Sayfalar/ActivityReports.aspx> Erişim Tarihi: 05.12.2016
- TÜBİTAK Ulusal Yenilik Sistemi 2023 Yılı Hedefleri Raporu
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Ulusal Hesaplar, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, İşgücü İstatistikler, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanları
- Türk Patent Enstitüsü <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/> Erişim tarihi: Aralık 2016
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) <http://www.tbb.org.tr>
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü
- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2015)
- Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Bursa Teknik Üniversitesi Doğa Bilimleri, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Temmuz 2016.
- World Economic Forum Global IT 2015 Yılı Raporu, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_IT_Report_2015.pdf Erişim tarihi: 05.12.2016
- Yükseköğretim Kurumu, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Erişim 29.11.2016

T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

Altınova Mh. İstanbul Cd. 424/4 Buttım İş Merkezi
Buttım Plaza K:6 16250 Osmangazi/Bursa TÜRKİYE
T: 0224 211 13 27 • F: 0224 211 13 29
bebka@bebka.org.tr • www.bebka.org.tr

